

«Погоджено»

Заступник директора

Гамор Ф.Д.

«26» 12 2018 р.

«Затверджую»

В. о. директора

Карпатського біосферного заповідника

М.П. Рибак

2018 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2018 РІК**

м. Рахів

2018 р.

ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2018 РІК

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р. У звітному році у відділі відбулися зміни. Було створено посаду заступника начальника відділу, а натомість посаду екскурсовода скорочено. Штат *відділу екологічної освітньо-виховної роботи* складає 6 одиниць.

Музей екології гір та історії природокористування (далі – Музей екології гір або Музей) також виступає підрозділом, до основних завдань якого входить впровадження екологічної освітньо-виховної роботи. З 2011 р. на базі Музею створено окремий структурний підрозділ (сектор зі штатом 4 одиниці), що дозволило більш системно організувати його діяльність та акцентувати увагу на активній просвітницькій ролі музейного осередку.

Структура відділу екологічної освітньо-виховної роботи:

Начальник відділу – 1

Заступник начальника відділу - 1

Завідувач еколого-освітнім центром «Центр Європи» – 1

Провідний фахівець – 3

Надалі у звітному році у відділі є вакансія у зв'язку зі звільненням провідного фахівця.

Структура Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах:

Провідний фахівець-завідувач музею – 1

Фахівець – 2

Прибиральник службових приміщень – 1

У 2016 році зі штату відділу екологічної освітньо-виховної роботи виведено редакцію журналу «Зелені Карпати». Натомість створено редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань. Відділ організує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат нового підрозділу 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» - 0,5

Заступник головного редактора – 1

Відповідальний секретар журналу «Зелені Карпати» - 1

Відповідальний секретар наукового щорічника «Природа Карпат» - 1

Провідний редактор – 1

Редактор I категорії газети «Вісник КБЗ» - 0,5.

1.2. *Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування*
Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (Музей екології гір, Музей) діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. Його експозиція включає два розділи – «Природа Карпат» та «Природокористування в Українських Карпатах», в межах яких створено 8 великоформатних діорам, ціла низка міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно тощо. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільсько- та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та ін. Загалом на обліку стоїть 409 експонатів. Протягом року колекція поповнилась чотирма артефактами: 3 вишитим сорочками та сердаком.

З метою залучення відвідувачів у січні здійснили розсилку інформації про роботу Музею на сайти екологічного спрямування, туристичних агентств, готелів, санаторіїв, фірм. Інформацію про графік роботи Музею, з описом залів та експозицій отримали 150 адресатів. Така інформація дала змогу включити відвідування Музею в екскурсійні програми та збільшити кількість екскурсантів. Туристичні відвідування Музею екології гір мають виражену сезонність. Як правило, кількість екскурсантів в осінній та весняний період є доволі низькою. У ці періоди працівники Музею активно займаються екопросвітницькою діяльністю з місцевими школярами відповідно до плану екологічної, освітньо-виховної діяльності Карпатського біосферного заповідника. Так, 6 грудня 2018 року працівники Музею провели екологічну акцію «Годівничка» у ЗОШ №2 (Лазівський корпус) м. Рахів. Спільно з педагогами школи учні виготовили близько 20 годівничок. Малеча з фантазією підійшла до справи, використавши для виготовлення годівниць вторинні матеріали – пластикові пляшки, упаковки від соку та ін. Працівники Музею екології гір провели для учнів екологічний урок на тему "Зимуючі птахи нашого краю" на якому дітей ознайомили з видовим складом, особливостями біології та екології цих пернатих і способами їх підгодівлі. Ілюстрована медіа-презентація, тематична підбірка загадок зробили урок більш цікавим. На згадку про акцію діти отримали в подарунок екологічну гру «Подорожуй Карпатами!», розроблену та видану працівниками КБЗ.

В кінці 2017 року та на початку 2018 року працівники Музею екології гір та відділу екологічної, освітньо-виховної роботи провели низку майстер-класів по виготовленню новорічних віночків, які виступають частиною всеукраїнської акції «Збережи ялинку». Мета акції – пропаганда збереження новорічних ялинок, запобігання масовій вирубці лісів, а віночки можуть бути хорошою альтернативою їх заміни. 26-го грудня, у Рахівській районній бібліотеці відбувся майстер-клас з виготовлення різдвяних віночків, в якому взяло участь 18 школярів різного віку, а також працівники бібліотеки. Серед учасників були і члени клубу "Юні лісові рейнджери - Рахів", з яким активно співпрацює Карпатський біосферний заповідник.

В рамках Всеукраїнської природоохоронної акції «Первоцвіти» працівники Музею екології гір разом із учнями 6-а класу ЗОШ №2 м. Рахова провели екологічну демонстрацію на захист первоцвітів. Екологічна демонстрація, що пройшла у центрі міста Рахова 14 березня стала кульмінацією заходів спрямованих на збереження весняних видів флори. Коронки із зображенням первоцвітів, що були вдягнуті на школярів, символізували тендітні ранньовесняні рослини – білоцвіт весняний та підсніжник білосніжний, шафран Гейфеля та еритроній собачий зуб. Саме ці види найбільше потерпають від браконьєрів. З

транспарантами та плакатами, вони закликали рахівчан не зривати та не купувати весняні квіти. Основна мета заходу – привернення уваги громадськості до проблем охорони ранньоквітучих рослин. Тому було проведено активну роз'яснювальну роботу серед місцевого населення. Найбільший акцент, зокрема, зроблено на тому, що відповідальність за знищення «червонокнижних» весняних видів лягає не лише на торговців, АЛЕ Й НА ПОКУПЦІВ КВІТІВ. Працівники заповідника допомогли школярам підготувати флаєри із зображенням ранньоквітучих видів із гаслами «Купив підсніжник – став браконьєром», «Не зривайте нас люди, бо нас більше не буде!». Під час еко-демонстрації діти поширювали їх між перехожими.

23 березня працівники Музею екології гір та відділу екологічної, освітньо-виховної роботи за фінансової підтримки Рахівської міської ради провели екологічну акцію «Карпатський сніговик», приурочену до Всесвітнього дня води та проблем кліматичних змін на Землі. В акції взяли участь команди з чотирьох шкіл нашого міста. Весело та завзято учні ліпили сніговиків та створювали снігові скульптури. Команда першої школи під назвою «Телепузики, ні дня без музики» зліпили «Джека - сніговика», команда другої школи, що звалася «Опришки» представила три композиції «Весела гуцулка», «Внучок Діда мороза» та «Стомленого кухаря», бо так втомився, що аж впав. Не менш креативною була і команда третьої школи, яка також представила снігову гуцулку, що цінує традиції, але хоче бути сучасною, про що свідчила селфі-палка, «Роден - мислитель» певно замислився над проблемою змін клімату, а наступна снігова скульптура «Світ на виворіт, якщо не будемо шанувати природу» нагадала нам всім, що Земля наш дім і ми маємо його берегти. Ну а команда четвертої школи під назвою «Сніголоми» взагалі вирішила вплинути на хід природи і створила снігові ворота та стверджувала, що «Зима не пройде!». Після такої важкої, але захопливої праці пили трав'яний екологічний чай з печивом на якому був зображений символічний сніговик, а також отримали пам'ятні призи та грамоти.

Цього року хвиля Години Землі прокотилася світом 24 березня 2018 року. Тема цьогорічної кампанії – “ Злови зв'язок з Землею ” – підкреслює, що люди почали втрачати зв'язок з планетою, який нам так потрібно відновити. Природа дає нам не тільки естетичну насолоду, але й послуги та багатства, без яких неможливо уявити наше життя - чисту воду та повітря, регуляцію клімату, їжу, ресурси та багато іншого. Вже сьогодні в багатьох куточках земної кулі стають помітними наслідки зміни клімату - зменшується площа льодовиків, підвищується рівень моря, почастишали сильні шторми, торнадо та рясні повені. Ці зміни торкаються не тільки природи, але й значною мірою впливають на життя, здоров'я та добробут людей по всьому світу. ООН називає зміну клімату найбільшою загрозою для природи й людства у 21 столітті.

О восьмій годині вечора, на центральній площі міста Рахова зібралися небайдужі мешканці, щоб продемонструвати свою солідарність зі світом і взяли участь у Міжнародній екологічній акції «Година Землі». О 20.30 в різних куточках Земної кулі люди, яким небайдужа доля планети і наслідки глобальних кліматичних змін, відключили світло на одну годину. Саме зміни клімату є основним акцентом уваги світової громадськості при організації «затемнення» планети. Енергозбереження впродовж такого короткого проміжку часу не виступає основним чинником акції. Головна мета – усвідомити катастрофічні наслідки серйозних кліматичних перетворень в масштабах планети.

Організаторами Всесвітньої екологічної акції в нашому місті традиційно виступили Карпатський біосферний заповідник та Рахівська міська рада, яка виготовила і встановила білборд, що повідомляв рахів'ян про місце і час проведення акції.

Цього року до кампанії «Година Землі» приєдналося креативне агентство TABASCO та розробило треки “ Почуй природу ”, де червонокнижні види тварин, такі як рись євразійська, ведмідь бурий, пелікан рожевий та видра річкова – символізують основні природні екосистеми України та звертаються до нас, українців, своїми голосами. Рик бурого ведмедя закликав небайдужих мешканців та гостей міста долучитись до участі в цьогорічній акції.

Учасників і глядачів привітали представники установ – заступник директора заповідника, професор Гамор Ф.Д. та секретар Рахівської міської ради Брехлічук Д.Д. На великому екрані за допомогою медіапроектора відбувся показ відеоролика «Говорить природа», який перекладений та озвучений українською мовою працівниками Карпатського біосферного заповідника. Рівно о 20³⁰ вуличне освітлення на центральній площі і частині вулиці Миру згасло. Вихованці Рахівського районного будинку дитячої та юнацької творчості підготували гарний весняний концерт. Працівники методичного кабінету Рахівського районного будинку культури підготували сцену для виступів юних артистів, перегляду відеофільму та забезпечили аудіосупровід. Всі учасники акції отримали у подарунок світлодіодні повітряні кульки та неонові браслети, закупку яких профінансувала Рахівська міська рада. Наприкінці гуртом дружньо запалили викладений зі свічок символ акції «60+» і запустили у небо паперові (жовтий і синій) ліхтарики. На завершення - юні артисти і глядачі змогли поласувати карпатським чаєм та печивом, із зображенням символу цьогорічної акції.

Третя субота квітня – Всеукраїнський День довкілля. Всеукраїнський День довкілля відзначають в Україні щорічно, починаючи з 1999 року, згідно з Указом Президента України «Про День довкілля» від 6 серпня 1998 року № 855/98 на підтримку ініціативи Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і громадських природоохоронних організацій щодо розвитку діяльності, започаткованої Всеукраїнською акцією «Дерево–Життя» та іншими громадськими ініціативами.

У третю суботу квітня громадські організації проводять заходи, спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища – очищення водних джерел, озеленення територій, збереження заповідних об'єктів, поширення екологічних знань. В цей день працівниками Музею екології гір Карпатського біосферного заповідника вже декілька років поспіль традиційно проводиться екологічна акція «Посади дерево». Цього року захід проведено із школярами двох шкіл Рахова. У ЗОШ №3 разом з учнями 11 класу висадили символічну алею слави. Весело та завзято одинадцятикласники садили кущі гібіскуса для того, щоб після закінчення рідної школи повернутися сюди через роки та із гордістю згадувати, що ці прекрасні квітучі кущі посадили своїми руками саме вони. Наступне озеленення шкільного подвір'я провели учні ЗОШ №2. Школярі мають дуже далекоглядні плани, щодо облаштування території рідної школи. У майбутньому заплановано поступово засадити деревами весь периметр території школи.

Протягом року працівники Музею долучались до всіх акцій по очищенню та озелененню центральної садиби та території прилеглої до Музею Карпатського біосферного заповідника.

Щорічно, працівники Музею екології гір організують акцію приурочену до «Міжнародного дня Землі», яка цього року вийшла на новий рівень і стала фестивалем. Щорічно, 22 квітня люди по всій планеті відзначають Міжнародний день Землі. Цей день став загальнолюдським символічним святом любові та турботи про наш спільний дім, що

зветься Земля! Саме 22 квітня в різних куточках земної кулі небайдужі до екологічних проблем люди проводять різні яскраві, і в той же час корисні заходи, спрямовані на те, щоб у світі стало більше чистоти і відповідальності, екологічної свідомості та турботи за нашу Планету.

Справжній екологічний фестиваль приурочений до «Міжнародного дня Землі» 22 квітня організували представники: Карпатського біосферного заповідника (КБЗ), депутатського корпусу та члени виконавчого комітету Рахівської міської ради, Рахівського відділення Закарпатського туристичного центру, Клубу «Юні лісові рейнджери», рятувальники Рахівського районного відділу УДСНС в Закарпатській області. Насичена програма і чудова погода зібрали більше 400 дітей та їхніх батьків в мальовничому куточку Рахова – Амфітеатрі «Буркут». Розпочалось свято із вітальних слів голови Рахівської міської ради - Медвідя Віктора Васильовича та доктора біологічних наук, професора, заступника директора Карпатського біосферного заповідника – Гамора Федора Дмитровича, які звернули увагу на екологічні проблеми нашого краю та побажали успіху учасникам у спортивному орієнтуванні та екологічних іграх.

Протягом травня-червня для акваторіумного комплексу Музею було відловлено: 4 веретільниці, 2 ящірки прудких, 1 ящірка живородна, 5 кумок жовточеревих, 1 трав'яна жаба, 1 ропуха, 7 тритонів карпатських, 1 саламандра, 1 полоз лісовий, 1 вуж звичайний, 15 марен звичайних, 1 щипівка, 30 гольянів, 60 верховодок та привезених з «Демонстраційного форелевого господарства» - 15 форелей райдужних.

На відзначення Всесвітнього дня Музеїв, щорічно 18 травня, у Музеї екології гір проводиться день відкритих дверей. В цей час відвідування Музею безкоштовне.

5 червня у Музеї екології гір провели день відкритих дверей, приурочений до Всесвітнього дня навколишнього середовища. За традицією екскурсії в Музеї в цей день проводили учні однієї з рахівських шкіл. Цього року роль юних екскурсоводів взяли на себе учні ЗОШ №1, юні лісові рейнджери. Вдруге вони виявили бажання попрацювати екскурсоводами і справилися із цією задачею на відмінно, про що свідчили вдячні відгуки екскурсантів, що відвідали Музей цього дня. Загалом рейнджери-екскурсоводи провели шість інформаційних екскурсій для 102 відвідувачів з Рахова, Іршави, Києва та Харкова. Задоволені учасники акції та гості Музею, що мали змогу побачити всі принади карпатських гір та познайомитися з традиціями Українських горян-гуцулів - головна мета заходу.

Протягом травня-червня в межах шкільних практик Музей активно відвідували учні шкіл м. Рахова та рахівського району, а також музейники брали активну участь у проведенні тематичних днів: «День води», «День птахів», «День ентомолога», «День лісу».

Цього року, вперше був проведений еколого-туристичний патріотичний вишкіл «Полонинське літо», організаторами якого виступили Карпатський біосферний заповідник (КБЗ), Рахівська міська рада та туристичний клуб «FUNROUTE». Учасниками акції стали 15 учнів 5-10 класів загальноосвітніх шкіл м. Рахова, більшість з яких - члени туристичного гуртка. Локацією для проведення вишколу було обрано інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» КБЗ, що знаходиться в ур. Перемичка, підніжжя найвищої вершини Українських Карпат - г. Говерли. Керівниками табору стали завідувач Музеєм екології гір - Кальба Ігор, начальник та замісник відділу екологічної освітньо-виховної роботи - Бундзяк Вікторія, Колачук Іванна та вчитель географії ЗОШ №2, керівник туристичного гуртка - Візавер Антон. Вишкіл мав на меті оздоровити дітей, дати знання і навички з орієнтування на місцевості за азимутом, розпалювання вогнища, розкладання наметів, вивчення ґрунтів, ландшафтів, флори та фауни високогір'я, патріотичного виховання, основ тактичної підготовки, а також підкорення гір Говерли та Петросу. Для того, щоб вишкіл відбувся, була

проведена велика підготовча робота. Вже не в перше проведення екологічних акцій заповідника підтримують депутатський корпус та міський голова м. Рахова - Медвідь В.В. Так, цього разу міською радою закуплене спорядження (чотири намети, шістнадцять спальних мішків, шістнадцять кариматів, два LED- ліхтарі, два похідних душі), профінансоване харчування та трансфер учасників вишколу.

Перед початком туристичного сезону провели роботи по підготовці акватераріумного комплексу (миття акваріумів, кип'ятіння каміння та заміна моху).

У липні Музей екології гір відкрили для себе студентські групи. Так, низку екскурсій прослухали студенти вищих навчальних закладів, що проходили практику на базі Карпатського біосферного заповідника: Києво-Могилянської академії (факультет біології, екології), Ужгородського державного університету (факультет географії), Ужгородського торговельно-економічного інституту (факультет туризму), Тернопільський педагогічний університет ім. Галана (географічний факультет).

На відзначення Всесвітнього дня довкілля, Всесвітнього дня Музеїв і Всесвітнього дня туризму Музей екології гір відкрив свої двері для мешканців та гостей міста, для безоплатного відвідування. Завдяки потужній інформаційній пропаганді та рекламі, під час днів відкритих дверей, Музей відвідали 261 екскурсантів.

Працівники Музею екології гір взяли активну участь у підготовці міжнародної науково-практичної конференції з нагоди ювілею – 50-річчя Карпатського біосферного заповідника. Зокрема, займалися підготовкою договорів для закупівлі: штор, скатертин та видання друкованої продукції (банерів, листівок, буклетів та ін.). В рамках підготовки до конференції було перевидано буклет «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах».

У жовтні завершилась підготовка акватераріумного комплексу до зимового періоду: випущено в природу всіх тварин, консервування акваріумів, тераріумів.

З метою проведення майстер-класів «Різдвяних майстерень» працівниками Музею зібрані природні матеріали: листя, шишки та жолуді.

Інформація про діяльність та експозиції Музею екології гір, у 2018 році найбільше висвітлена в інтернет-виданнях: інфоportal «Новини Закарпаття», інфоportal «tourinform zakarpattya», інфоportal «karpataljaturismus.info», Туристичний портал «Закарпаттячко», ua.igotoworld.com, готельний комплекс «truskavets-365.com.ua», інформаційний портал «Igotoworldcom», інформаційний портал «LiveJournal», інформаційний портал «Rakhiv nevs», готельний комплекс «Петрівська слобода», Закарпатський туристичний інформаційний портал, Турмир, Відкрите Закарпаття та ще на 183 сайтах.

Загалом, працівниками Музею екології гір опубліковано 8 статей у ЗМІ: Еколого-туристичний патріотичний вишкіл «Полонинське літо», «Акватераріум у Музеї екології гір», «Карпатський Сніговик», «Посади дерево», «День відкритих дверей у Музеї екології гір», «Акція «Збережемо первоцвіти»», «Історія створення Музею екології гір», «День Землі» та зафіксовано 5 відеосюжетів про діяльність Музею на обласних та національних телеканалах.

Протягом року постійно велась робота по дотриманню санітарно-гігієнічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці у Музеї екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах.

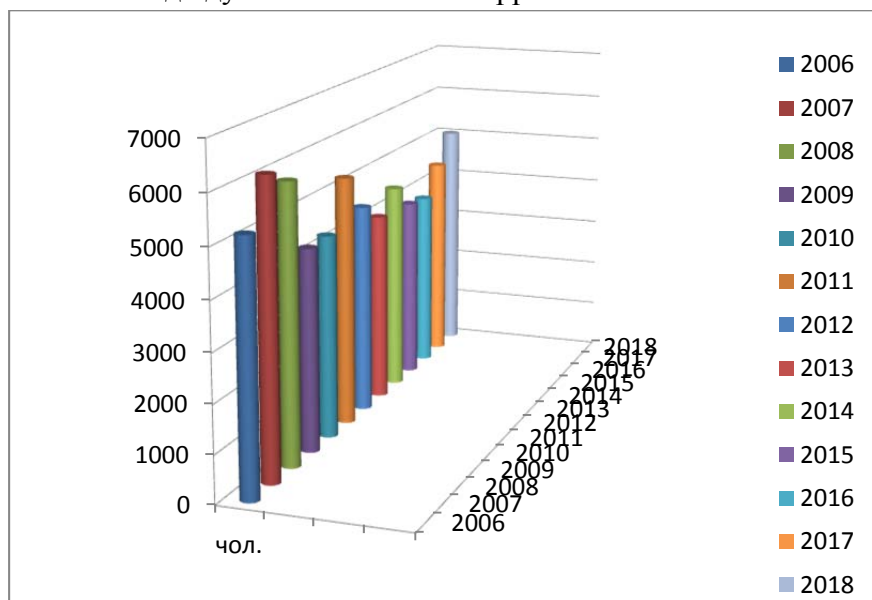
Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Ознайомитись із експозиціями Музею змогли відвідувачі із багатьох країн світу: Польщі, Чехії, Румунії, Угорщини, Білорусь та інших країн.

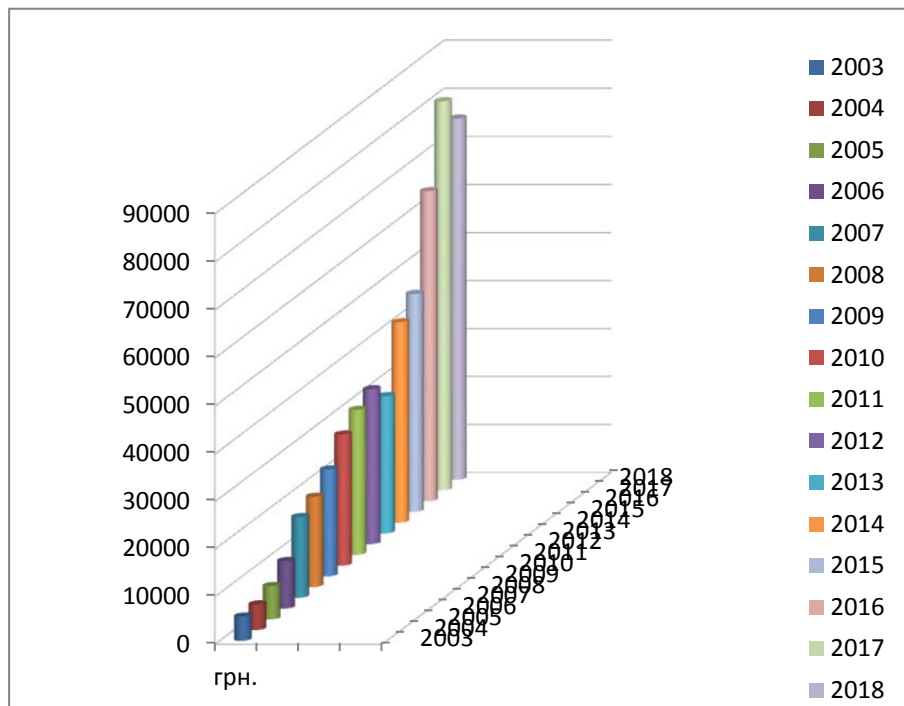
За 11 місяців 2018 року Музей екології гір відвідало 5012 чол. та проведено 123 інформаційних екскурсій. Згідно наказу про платні послуги № 73 з 1 квітня 2018р. вартість відвідування Музею екології гір для дорослих була знижена на 16,7 %, а можливістю безкоштовно ознайомитись з історією Карпат скористалось 1066 екскурсантів.

Від реалізації квитків під час відвідування Музею надійшло 75264 грн. та 1400 грн. від фотографування весільних церемоній.

Кількість відвідувачів за 2006-2018 рр.

Кількість коштів за 2006-2018 рр.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центру займається один працівник відділу екологічної освітньо-виховної роботи – завідувач. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центр Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – відеотехніка, столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Впродовж року завідувач еколого-освітнього центру організувала низку заходів. При цьому були використані різні форми та засоби поширення екологічних знань та формування у підростаючого покоління стійкої екологічної свідомості.

Задля якомога ефективнішого сприймання екологічних знань працівником ЕОЦ було проведено 16 творчих майстер-класів для дітей дошкільного навчального закладу і школярів молодшого та середнього шкільного віку Рахівщини.

У рамках Всеукраїнської акції «Первоцвіт» проведено ряд занять із вихованцями дошкільного закладу №2 м. Рахова та школярами Костилівської ЗОШ I-III ст. Захід для вихованців середньої та старшої групи дитячого садочка включав ілюстровану розповідь про весняну пору року та різноманітність перших весняних квітів – первоцвітів. На завершення діти власноруч виготовили барвисті листівки, використовуючи не живі, а квіти з кольорового паперу. У Костилівці учасниками акції стали учні 3, 5-х класів. Тут захід включав екологічний кросворд про ранньоквітучі види флори, які зустрічаються на території Карпатського біосферного заповідника. Школярі молодшого шкільного віку виготовляли ніжні підсніжники з гофрованого паперу. Така форма роботи з дітьми була спрямована на формування дбайливого ставлення до вразливих первоцвітів.

У Всесвітній день лісів провели екологічний урок «Майбутнє лісу у твоїх руках» для молодших класів у Лазівській ЗОШ I-II ст. №2., під час якого учні відгадували кросворди та загадки. На завершення заняття юні вихованці школи власноруч виготовили чудові аплікації хвойних та листяних дерев.

В рамках відзначення Всесвітнього дня води, 23 та 26 березня проведено екологічні заняття разом з вихованцями однієї зі старших груп ДНЗ №1 м.Рахів та учнями 4-го класу Костилівської ЗОШ I-III ст. спільно з працівниками відділу екологічної освітньо-виховної роботи ознайомили дошкільнят зі змінами стану води, кругообігом води в природі та її цінністю для людини. Також презентували для дошкільнят цікавий мультфільм про «Секрети води». Творчою частиною заняття стало виготовлення аплікації «Білий лебідь», адже цей птах, певною мірою, є символом води. Заняття з четвертокласниками відбувалося в Костилівській сільській бібліотеці. Учні вчилися як правильно сортувати сміття, очищували імпровізоване озеро від непотребу. Цікавим завданням стало визначення матеріалів які тримаються на поверхні води а які тонуть, зокрема, дерево, камінь, пластик, поліетилен, пінопласт, скло та метал. Юні школяріки на живому прикладі проводили досліди з водою,

використовуючи різні речовини такі як: сіль, цукор, молоко та інші. Завершальним етапом заходу став майстер-клас із виготовлення орігамі у формі водяної квітки під назвою «Латаття».

30 березня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи» було проведено майстер-клас із виготовлення Великодньої писанки. В заході взяло участь 10 дітей із Діловецького шкільного лісництва. Учні виконали писанки за допомогою різних технік, зокрема, методом декупаж – нанесенням аплікацій із звичайних столових серветок. Основою писанок стали дерев'яні заготовки у формі яйця, які дівчата розфарбовували та прикрашали не тільки ненатуральними декоративними елементами, але й різними видами круп.

На відзначення Всеукраїнського дня довкілля провели екоуроки зі школярами 4, 6 класів Лужанської загальноосвітньої школи I-III ст. Дітям розповіли про те, яку небезпеку приховують у собі стихійні сміттєзвалища та якою корисною для нашого довкілля стане екологічно свідомо поведінка кожного з нас. Після теоретичної частини уроків четвертокласникам було запропоновано створити різнобарвні квіткові букети, які були вирізані із вторсировини (картонних лотків з-під яєць). Учням 6 класів даної школи представлено медіа-презентацію «Довкілля – це наш дім», під час якої діти самостійно навчалися поводитись з різними видами твердих побутових відходів, сортуючи їх в міні-контейнери.

В рамках відзначення Міжнародного дня Землі проведено екологічні уроки для учнів 3-4 класів Вільховатської школи I ст. Школярики були задіяні в рухливих іграх екологічного напрямку, зокрема, «Знайди пару» та «Дійсність-вигадка» з м'ячем. На паперових долоньках діти написали найкращі побажання своїй планеті – якомога більше зелених насаджень, співучих пташок, кришталево чистих джерел та мирного неба над головою. Ці побажання, а також обіцянки дбайливого ставлення до природи, школярики прикріпили довкола нашої блакитної планети, зображеної на постері.

18 травня проведено екологічну акцію до Дня екологічної освіти для учнів 7-8 класів Рахівської ЗОШ I-III ст. №4. Разом з учнями 7-8 класів зосередили увагу на екологічних акціях, які проводяться заповідником впродовж усього року. Безперервна участь школярів у подібних заходах формуватиме стійку екологічну культуру кожної особистості. Найбільш цікаві та масштабні з акцій уже добре знайомі дітям, а їхні назви сформували пелюстки великої красивої ромашки.

На відзначення Міжнародного дня біологічного навідалися до Видричанської ЗОШ I-III ст. на Рахівщині. Для учнів 4-х класів цієї школи проведено мультимедійну презентацію, яка включала найбільш цікаві факти про цю дивовижну рослину, знамениту Долину нарцисів та розмаїття інших видів рослин і тварин, які населяють Долину поряд з нарцисами. Для закріплення почутої інформації, діти створювали квіти нарцисів з косметичних ватних дисків.

24 травня відбулось заняття на якому знайомили дітей старшої групи Рахівського ДНЗ №3. з найбільш впізнаними тваринами Карпатського біосферного заповідника. Малі розумнички жваво відгадували лісових та польових звірів на світлинах, які були представлені їм у формі слайдів. Завершальним етапом заходу став майстер-клас із виготовлення маленьких черепашок з кольорового паперу.

В рамках відзначення Всесвітнього дня навколишнього середовища, відбулися комплексні заняття на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника для учасників Клубу «Юні лісові рейнджери» (молодша група) Рахівської ЗОШ I-III ст. №1.

Кмітливі рейнджери створювали природні кольорові палітри з ароматних рослин і 3-D дерево «Пори року». Також зіграли у жвавій екологічній грі та зоологічне еко-лото.

18 травня та 5 червня було проведено Дні відкритих дверей, приурочені до Всесвітнього дня музеїв і Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища. Під час цих двох заходів еколого-освітній центр відвідало понад 180 туристів, що значно менше, ніж в попередні роки.

8-го червня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи» проведено екскурсію та знайомство зі зникаючими видами фауни КБЗ для учасників мовного табору, учнів Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст.. Наприкінці заходу екоосвітники провели для учнів практичне заняття з виготовлення об'ємної аплікації за допомогою кольорового гофро-паперу.

5-го липня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проведено екозахід спільно з учасницями Діловецького шкільного лісництва, приурочений до відзначення Дня працівника природно-заповідної справи в Україні. Провели для молодих незаміжніх дівчат майстер-клас, на якому юні майстрині вишивали мішечки з тканини для вишивки – своєрідні «обереги», прикрашені орнаментами і наповнені запашними лікарськими травами.

В рамках відзначення пан'європейської акції «Дні Європейської спадщини» 23 вересня проводилися Дні відкритих дверей в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника. Безкоштовні екскурсії екоцентром проводили учасники Діловецького шкільного лісництва під керівництвом педагога-організатора Мендрешора О.І. Впродовж перших двох тижнів вересня для юних екскурсводів проводилася серія занять з метою вивчення матеріалу екскурсій, вивчення структури експозиції візит-центру, вироблення навичок проведення екскурсій. Крім екскурсійної діяльності учениці 8-9 класів взяли участь в майстер-класі з виготовлення сувенірних топіаріїв з природних матеріалів – жолудів, каштанів, шишок та горіхів. Захід відвідали 194 відвідувачі, серед них 60 школярі та понад 130 туристів з України та з-за кордону.

27 вересня відбулося заняття з учнями 2-3 класів Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. В центрі уваги виступили букові праліси КБЗ, які входять до об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси та давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». Працівники пояснили дітям у чому полягає різниця між лісами (природними, штучними) та пралісами. У презентації показали як виглядає бук лісовий, розповіли про його будову, форму листків та інші особливості. Також в ході заняття учні відгадували загадки про лісових мешканців. А наприкінці заходу юні природолюби отримали творче завдання – на листку ватмана створювали свій ліс з природних матеріалів.

До відзначення Всесвітнього дня тварин долучились школярі Богданської загальноосвітньої школи. Учням 5-х класів проведено екологічні уроки. Діти познайомились з настільною грою «Подорожуй Карпатами» розробки відділу екоосвіти, яка дуже зацікавила юних мандрівників. Хлопці та дівчата зіграли в еколотерею «Відгадай, хто я?» з «секретним» мішечком та вивчали карту масивів заповідника.

18 жовтня відвідали Вільховатську ЗОШ І ст., де провели з учнями 3-го класу екологічне заняття. Разом з дітьми знаходили відмінності між різними видами дерев, повторили правила поведінки на природі та виготовили осінні аплікації. Із задалегідь зібраних природних матеріалів, малеча створювала невеличкі картинки. При цьому були використані плоди та інші заготовки: кольорове листя, горіхи, жолуді, шишки, каштани, гілки дерев, сухі трави тощо. На завершення уроку школярі зіграли в цікаву гру: кожен намагався уявити себе у ролі лісового звіряти, імітуючи звуки та відтворюючи притаманні йому рухи.

16 листопада, еколого-освітні заходи з нагоди півстолітнього ювілею Карпатського заповідника відбулись в Діловецькій загальноосвітній школі I-III ст. Для учнів 3-х класів працівники екоосвіти підготували цікаву розповідь про історію заповідника, його багату флору та фауну, а також про його важливу роль в збереженні природи. В ході заняття юні природолюбів відгадували різноманітні загадки. Наприкінці заняття провели для учнів майстер-клас «Емблема Карпатського біосферного заповідника». Учні 6-х класів цієї школи розгадували тематичний кросворд «КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАВПОВІДНИК» на природоохоронну тему.

Працівники ЕОЦ «Центр Європи» беруть участь в організації і проведенні всіх природоохоронних акцій та еколого-просвітницьких заходів. Однак, окремі з них виступають для персоналу центру основними. Зокрема, такими акціями, які організують працівники щорічно, є «Різдвяні відвідини», «Різдвяна майстерня» та Дні європейської спадщини. «Різдвяні відвідини» проводилися 1 – 6 січня. Акція була спрямована на школярів Рахівщини та юних гостей краю, які відпочивали в Карпатах. Для залучення відвідувачів екскурсії для учнівської молоді проводилися безкоштовно. Це дало змогу гостям візит-центру дізнатися чимало цікавого про наш край. До акції долучилися не тільки школярі з Рахівщини, а також з інших областей України. Протягом шести днів еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 79 школярів.

Під час «Різдвяної майстерні» спільно з працівниками Костилівської сільської бібліотеки організовано та проведено в приміщенні бібліотеки майстер-клас з виготовлення святкової прикраси – новорічно-різдвяні віночки з ялинового гілля. На захід було запрошено школярів 5-7 класів Костилівської ЗОШ I-III ст. Такий майстер-клас був проведений в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» для школярів Діловецької ЗОШ I-III ст., учасників «Шкільного лісництва».

У Костилівській ЗОШ I-III ст. був проведений конкурс екологічної новорічної іграшки для учнів початкових класів.

Протягом звітного періоду працівниками екоцентру підготовано та проведено 7 медіа-презентацій, 6 лекцій, 4 кросворди та 2 вікторини.

У квітні проведено суботник приурочений до Всеукраїнського дня довкілля. У ньому взяли участь усі працівники візит-центру. Відбулося генеральне прибирання будівлі і території еколого-освітнього центру, а також довкола пам'ятних знаків, які символізують географічний центр Європи. Було облаштовано квіткові клумби надворі та висаджено кімнатні рослини в приміщенні центру.

Протягом року постійно велась робота, спрямована на дотримання санітарно-гігієнічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці в еколого-освітньому центрі «Центр Європи».

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 300 відвідувачів з різних куточків України та із-за кордону, з них 76 – безкоштовно.

Протягом року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідали 99 студентів, з них платні – 23. З наступних вузів: Київського національного університету ім. Т. Шевченка (КНУ), Харківського національного університету (ХНУ), Запорізького національного університету (ЗНУ), Хмельницького національного університету (ХНУ), Чернівецького

національного університету ім. Ю. Федьковича (ЧНУ) та Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького (ЛНМУ).

Під час промоційних акцій («Різдвяна акція», День європейської спадщини) та Днів відкритих дверей вдалося залучити 399 туристів, у т.ч. на безоплатній основі еколого-освітній «Центр Європи» відвідало 401 школярів.

Впродовж звітнього року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 912 відвідувач, з них: школярі – 449, студенти – 99, дорослі – 364. На безоплатній основі еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало – 800 осіб.

Січень: студенти – 14, дорослі – 1, разом – 15. Безкоштовно – 85.

Лютий: студенти – 7, разом – 7.

Березень: безкоштовно – 12.

Квітень: безкоштовно – 10.

Травень: школярі – 29, дорослі – 12, разом – 41. Безкоштовно – 97.

Червень: дорослі – 4, разом – 4. Безкоштовно – 86.

Липень: школярі – 6, дорослі – 4, разом – 10. Безкоштовно – 114.

Серпень: студенти – 2, дорослі – 20, разом – 22. Безкоштовно – 74.

Вересень: безкоштовно – 194.

Жовтень: школярі – 13, разом – 13. Безкоштовно – 81.

Листопад: безкоштовно – 47.

Найбільша кількість відвідувачів були з таких областей України як: Київська, Житомирська, Одеська, Хмельницька, Запорізька, Закарпатська, Дніпропетровська, та Харківська.

Впродовж року еколого-освітній центр відвідало 87 іноземних громадян, у т.ч. з таких країн як Німеччина, Чехія, Білорусія, Молдова, Росія, Італія, Польща, Угорщина, Іспанія, Словаччина та Румунія.

З початку року в еколого-освітньому центрі було проведено 15 оглядових екскурсій для 80 відвідувачів.

Загалом протягом року еколого-освітнім центром «Центр Європи» було видано: публікацій – 1:

- «Весняні акції з дітьми» - Мар'яна Беднар, Вісник Карпатського біосферного заповідника» № 2(70) квітень 2018 р.

Протягом року постійно впорядковувалась прилегла до будівлі еколого-освітнього центру територія. Проводилось косіння газонів, прибирання біля пам'ятного знаку географічного центру Європи.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центру є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Освітня діяльність еколого-освітнього центру «Музей нарцису» є вкрай важливою, адже це єдина екопросвітницька структура в межах Хустського району, яка працює над формуванням іміджу Карпатського біосферного заповідника. «Музей нарцису» не має

штатної одиниці – фахівця-екопросвітника. Еколого-освітню діяльність тут здійснюють технік-лаборант та начальник відділення. Роботу з учнівською молоддю та дошкільнятами виконує технік-лаборант. Впродовж року колективом відділення проведено низку просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, що знаходяться у прилеглих селах та м. Хуст, зокрема: 2 лютого в Хустському НВК № 1, для учнів 9 класу, працівники природоохоронного науково-дослідного відділення Долина нарцисів Карпатського біосферного заповідника провели екологічний урок на тему: «Водно-болотні угіддя».

З 19 по 22 березня для школярів молодших класів м. Хуст проводилися екологічні уроки на базі спеціалізованих шкіл – І-ІІІст.№3 та І-ІІІст. №1 ім. А.Волошина, Кіреської ЗОШ І ст. та Хустського НВК №1. Під час екологічно-виховних бесід на тему: «Збережемо первоцвіти» також було проведено майстер-клас з виготовлення білоцвіту весняного з підручних матеріалів: пластикових ложок, кольорового паперу, клею та пластиліну. В акції взяло участь понад 100 людей. 3 травня в Хустському НВК №1 проведено акцію «Посади дерево» на відзначення Всеукраїнського Дня довкілля. Загалом протягом року еколого-освітній центр відвідало 11459 осіб.

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерла (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центру, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центру і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цього року неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Зустрічі посприяло наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал центру складається з двох інформаційних рівнів і висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. Інформація подана, переважно, художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть, саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та акцентування уваги на проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується, переважно, у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

У 2018 р. ІТЦ «Карпатська форель» відвідувався набагато активніше, ніж у 2017-ому. У звітному році проведено комплекс робіт для покращення стану басейнів, відновлення поголів'я струмкової і райдужної форелі, гольця. Ці дії, а також рекламна кампанія і відпрацьований облік туристичних відвідувань, допомогли підвищити туристичні

відвідування демонстраційного форелевого господарства, і, зокрема, інформаційно-туристичного центру.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, який притаманний карпатським етносам, котрі проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим, в художньому відношенні, є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Широколужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Відвідування інформаційно-туристичних центрів впродовж 2018 року.

Інформаційно-туристичні центри	Кількість відвідувачів, чол.
«Карпатська форель»	3443
«Кевелів»	126
«Високогір'я Карпат»	788
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	196
Усього відвідувань ІТЦ	4553

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 18 примірників українських видань та 10 іноземних. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Протягом року надходили періодичні видання, зокрема:

- газети (для кожного структурного підрозділу установи): «Зоря Рахівщини», «Новини Закарпаття», «Урядовий кур'єр», «Голос України»;
- фахові бухгалтерські та кадрові видання «Праця і зарплата», «Пенсійний кур'єр», журнали: «Баланс бюджет», комплект «Бюджетна бухгалтерія» + «Оплата праці», «Казна України», «Кадровик 01»;
- видання з охорони праці: «Безпека праці на виробництві», «Довідник спеціаліста з охорони праці»;
- фахові наукові: «Український ботанічний журнал», «Вісник зоології»;
- інші: «Лісовий і мисливський журнал», «Нескучный сад», «Сільський вісник», «Український ботанічний журнал».

Більшість періодики надходило до бібліотеки, що розташована на центральній садибі заповідника, однак, було організовано також надходження районної преси до природоохоронних науково-дослідних відділень.

Фото- та відеотеки

Фототека впродовж року поповнилася, щонайменше, на 1500 тис. фото типових та рідкісних видів флори та фауни заповідника, пейзажних зйомок масивів й основних подій, що відбувалися на центральній садибі та у відділеннях. Багата фототека дає можливість ілюструвати публікації в друкованих та електронних ЗМІ, соціальних мережах, власні видання – періодичні, інформаційні та рекламні тощо. Зокрема, повністю забезпечено фотоілюстрації для Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені

Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», наукового щорічника Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат».

Фототека дозволила повноцінно ілюструвати публікації на сайті установи, у мережі «Фейсбук», друкованих виданнях та інтернет-ресурсах.

Діяльність установи ПЗФ щодо створення мережі обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

На території Карпатського біосферного заповідника розроблена розгалужена мережа з 18 екотуристичних маршрутів, у т.ч. 1 в Хустському районі (Долина нарцисів), 4 – в Тячівському (Угольсько-Широколужанський масив) та 13 – в межах масивів на території Рахівщини. На базі трьох маршрутів функціонують екологічні стежки – «Долиною нарцисів», «Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «До Соколиного берда». Однак, стежки потребують додаткового інформаційного оформлення. Найкраще облаштованою екостежкою є «Долиною нарцисів». Тут встановлено 2 інтерактивні макети «Хто ховається в траві?» і «Літаючі квіти», 3 інформаційні стенди «Квітка поезій і легенд», «Навіщо гідрологічний шлюз Долині нарцисів?», «Кіресі – вірний сателіт Хустського замку», проведено заміну художньо-інформаційного панно. З метою збільшення можливостей для пам'ятного фотографування туристів виготовлено 2 фото-банери, один з них розміщений на будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису», другий – на першому оглядовому майданчику. У звітному році зусилля спрямовано на відновлення пошкодженої та застарілої інформаційної інфраструктури для ПНДВ «Долина нарцисів»: виготовлено 7 інформаційних стендів, 10 попереджувальних охоронних табличок, інформаційно-охоронні та межові охоронні знаки, інтерактивний макет (відновлено пошкоджений туристами).

Під час цвітіння Долини нарцисів організовано системне проведення тематичних екскурсій екологічною стежкою. Загалом, масив під час цвітіння відвідало 11364 особи.

Протягом 2018 р. для виконання плану природоохоронних заходів відділом рекреації були виконані наступні заходи.

Виготовлено оглядову альтанку для встановлення у Кевелівському ПНДВ на водоспаді «Труфанець». Розроблено кошторисну документацію та розпочато роботи з виготовлення трьох альтанок у Богдан-Петроському ПНДВ та трьох альтанок у Трибушанському ПНДВ, одну з яких вже встановлено. Проведено облаштування місця відпочинку по новоствореному маршруту в ур. «Лихий» та проведено роботи по оновленню та облаштуванню альпійської гірки біля контори Трибушанського ПНДВ. Завершено облаштування нового КПП в ур. Перемичка під Говерлою та облаштований будиночок з пічками для просушування одягу в непогоду та для приготування їжі на території Богдан-Петроського ПНДВ.

Проведено обстеження та поновлення туристичних маршрутів у Рахів-Берлибашському, Трибушанському, Кевелівському, Чорногірському, Богдан-Петроському, Петрос-Говерлянському та Угольському ПНДВ. Загалом було проведено поновлення, облаштування та поточний ремонт 61,4 км. туристичних маршрутів на території установи.

Промарковано та прознаковано 3,6 км. маршруту у Трибушанському ПНДВ до водоспаду «Лихий»; 7 км. у Кевелівському ПНДВ по маршруту «Васкул – Петрос»; 10 км. у Рахів-Берлибашському ПНДВ до полонини «Млачин» та близько 2 км. маршруту до мінерального джерела, що на території центральної садиби КБЗ; а також оновлено маркування 6 км. маршруту на території Чорногірського ПНДВ та поновлено маркування на 9 км. маршруту в Петрос-Говерлянському ПНДВ а також 17,8 км. маршруту в Богдан-

Петроському відділенні. Проведено розчистку туристичних стежок по маршрутах: близько 6 км. на території Угольського ПНДВ та 6 км. в Черногірському ПНДВ.

Встановлено та відремонтовано інформаційних знаків, табличок (шт.)	Створено місць для відпочинку (шт.)	Відновлено місць для відпочинку (шт.)	Благоустрій місць для питної води (шт.)	Встановлено та відремонтовано перехідних містків (шт.)
96	25	10	15	19

Протягом звітнього року проводилась рекламно-інформаційна робота з суб'єктами туристичної діяльності.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Карпатським біосферним заповідником встановлені два біллборди на території Кевелівського та Кісвлянського ПНДВ (Рахівський район); спільно з Костилівською сільською радою на суміжних землях встановлено 2 біллборди. А також з метою залучення відвідувачів до Музею екології гір було встановлено банер у м. Рахові за спонсорські кошти Рахівської міської ради.

На входах (в'їздах) в масиви встановлені комплексні інформаційні щити. Для стандартизації всіх інформаційних щитів установи, створення єдиного стилю інформаційного наповнення створені спеціальні ескізи, згідно з якими виготовляються несучі конструкції. При підготовці та виготовленні інформаційних стендів використовують усталені шрифти і кольори. В залежності від відвідуваності масивів встановлюються комплекти з 6 або 4 одиниць, на яких розміщується інформація українською та англійською мовами. Впродовж звітнього року виготовлені два комплекти з 6 щитів для Черногірського, Марамороського та Богдан-Петроського ПНДВ. Для ПНДВ «Долина нарцисів» проведено заміну застарілої інформаційної інфраструктури (3 стендів, 4 табличок, межові-інформаційні та інформаційно-охоронні знаки). Для Кевелівського ПНДВ було виготовлено 8 інформаційних стендів для в'їзної арки до відділення. Це планова заміна таких, що втратили естетичну привабливість внаслідок тривалої (близько 10 років) експлуатації.

1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи, погоджується заступником директора. Плани заходів (т.зв. цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін.

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

У рамках щорічної передноворічної акції «Різдвяна майстерня», організаторами акції виступили екопросвітники Карпатського біосферного заповідника. Традиційна зимова акція тривала з 26 грудня 2017 по 13 січня 2018 року. Вона була спрямована на різні цільові групи – місцеву шкільну молодь та туристів, які відвідували Музей екології гір. У рамках акції відбулася низка освітніх занять і майстер-класів.

В рамках відзначення Всеукраїнської акції «Збережи ялинку» проведено наступні природоохоронні заходи: «Різдвяна майстерня» та «Різдвяні відвідини». Під час «Різдвяної майстерні» були задіяні працівники та відвідувачі Рахівської міської та Костилівської сільської бібліотек та їхні відвідувачі спільно з котрими працівники екоосвіти заповідника виготовляли святкові прикраси – новорічно-різдвяні віночки з ялинового гілля. Такий майстер-клас був проведений на центральній садибі заповідника для групи туристів та в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» для школярів Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст., учасників «Шкільного лісництва». У Костилівській ЗОШ І-ІІІ ст. був проведений конкурс екологічної новорічної іграшки для учнів початкових класів.

У січні проведено промоційну акцію «Різдвяні відвідини», під час якої відвідування еколого-освітніх осередків заповідника було безкоштовним.

На центральній садибі заповідника учні Київської скандинавської гімназії були задіяні в майстер-класі з виготовлення святкових новорічно-різдвяних віночків з ялинового гілля. Кількість учасників – 23.

25 січня 2018 року у Рахові (Закарпаття) відбулися урочистості з нагоди включення нових територій букових пралісів та старовікових букових лісів до складу Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

7 липня 2017 р., Комітет Всесвітньої спадщини, в рамках 41 сесії, яка відбулася у Кракові (Польща), розширив існуючий об'єкт природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат і давні букові ліси Німеччини» за рахунок 63-х ділянок букових пралісів та старовікових лісів із 10-ти європейських країн, а саме Албанії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Італії, Румунії, Словенії, Іспанії та України. Після розширення назву об'єкта змінено на "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

2 лютого, в рамках відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь працівниками ПНДВ Долина нарцисів імені професора Василя Комендаря проведено 2 екологічні уроки у Хустському НВК (з використанням кросвордів та екологічних ігор).

23 лютого з членами Клубу «Юні лісові рейнджери» вивчали «Зимуючих птахів нашої місцевості: мешканці міста та лісу» з використанням практичних завдань (ігри, загадки, розмальовки тощо).

У рамках Всеукраїнської акції «Первоцвіт» проведена низка еколого-освітніх заходів на захист первоцвітів: лекції (5), роз'яснювальні бесіди (5), майстер-класи (3). 14 березня відбулася екологічна демонстрація з дитячими виступами в центрі м. Рахова та ін., оскільки погодні умови не давали провести акцію на передодні 8 березня.

З 19 по 22 березня працівниками ПНДВ Долина нарцисів імені професора Василя Комендаря проведено для школярів молодших класів м. Хуст екологічні уроки на базі спеціалізованих шкіл – І-ІІІ ст. №3 та І-ІІІ ст. №1 ім. А.Волошина, Кіреської ЗОШ І ст. та Хустського НВК №1. Під час екологічно-виховних бесід на тему: «Збережемо первоцвіти» також було проведено майстер-клас з виготовлення білоцвіту весняного з підручних матеріалів: пластикових ложок, кольорового паперу, клею та пластиліну. Також проведено роз'яснювальну роботу серед місцевого населення про захист ранньовесняних квітів та необхідність їх збереження.

14 березня у Всесвітній день дій проти гребель, на захист річок, води і життя для членів Клубу «Юні лісові рейнджери» було проведено екологічний урок «МініГеси в Карпатах. Шкода чи користь?» (з використанням екологічних ігор).

У Всесвітній день лісів працівниками еколого-освітнього центру "Центр Європи" та відділу екологічної освітньо-виховної роботи провели екологічний урок «Майбутнє лісу у твоїх руках» для молодших класів у Лазівській ЗОШ І-ІІ ст. №2., під час якого учні відгадували кросворди та загадки.

В рамках відзначення Всесвітнього дня води у березні було проведено Районну учнівську конференцію «Вода для майбутнього!». В конференції взяло участь 18 шкіл Рахівського району. Учні обговорювали актуальні питання на рахунок питної води міста, дискутували. Для учасників конференції було закуплено блокноти та ручки.

23 березня працівники Музею екології гір провели екологічну акцію «Карпатський сніговик», приурочену до Всесвітнього дня води та проблем кліматичних змін на Землі. В акції взяли участь команди з чотирьох шкіл нашого міста. Співорганізатором виступила Рахівська міська рада.

24 березня організовано акцію «Година Землі». Близько 100 рахів'ян зібралися на центральній площі м. Рахова. Тут відбувся концерт від вихованців Рахівського РБДЮТ, виступили учасники Клубу «Юні лісові рейнджери», для дітей проведені екологічні ігри і квест. Еко-забави продовжилися запуском «небесних ліхтариків» і створенням символу акції «60+» зі свічок. Завершили свято екочаюванням. Для проведення акції «Година Землі» були закуплені неонові браслети. Співорганізатором виступила Рахівська міська рада.

В рамках відзначення Всесвітнього (міжнародного) дня води, 23 та 26 березня проведено екологічні заняття разом з вихованцями однієї зі старших груп ДНЗ №1 м.Рахів та учнями 4-го класу Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. Екоосвітники заповідника ознайомили дошкільнят зі змінами стану води, колообігом води в природі та її цінністю для людини. Також презентували для дошкільнят цікавий мультфільм про «Секрети води». Творчою частиною заняття стало виготовлення аплікації «Білий лебідь», адже цей птах, певною мірою, є символом води. Заняття з четвертокласниками відбувалося в Костилівській сільській бібліотеці. Учні вчилися як правильно сортувати сміття, очищували імпровізоване озеро від непотребу. Цікавим завданням стало визначення матеріалів які тримаються на поверхні води, а які тонуть, зокрема, дерево, камінь, пластик, поліетилен, пінопласт, скло та метал. Юні вихованці на живому прикладі проводили досліди з водою, використовуючи різні речовини такі як: сіль, цукор, молоко та інші. Завершальним етапом заходу став майстер-клас із виготовлення орігамі у формі водяної квітки під назвою «Латаття».

30 березня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи» було проведено майстер-клас із виготовлення Великодньої писанки. В заході взяло участь 10 дітей із Діловецького шкільного лісництва.

14 квітня відбулася екологічна акція «Посади дерево». В заході взяли участь учні 11 класу ЗОШ І-ІІІ ст. №3 та №2 м. Рахів.

19 квітня проведено екологічні уроки до Дня довкілля зі школярами 4,6 класів Лужанської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.

Цьогоріч 22 квітня було організовано масштабне відзначення Міжнародного дня Землі. Захід проведено спільно з Рахівською міською радою. У міському парку культури і відпочинку «Буркут» відбувся юнацький фестиваль, учасниками якого стали близько 400 рахів'ян – учні ЗОШ І-ІІІ ст. №1, №2, №3 та №4 м. Рахів та дорослі мешканці міста. Було закуплено призи та грамоти для шкільних команд, виготовлено декорації. Співорганізатором фестивалю стала Рахівська міська рада та спонсори.

В рамках відзначення Міжнародного дня Землі проведено екологічні уроки для учнів 3-4 класів Вільховатської школи І ст.

18 травня проведено екологічну акцію до Дня екологічної освіти для учнів 7-8 класів Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №4.

22 травня проведено захід до Дня біологічного різноманіття, в якому взяли участь учні 4-их класів Видричанської ЗОШ І-ІІІ ст. Також з цього приводу проведено заняття для учасників Клубу "Юні лісові рейнджери" (молодша група) в Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. №1.

24 травня відбулось заняття на якому знайомили дітей старшої групи Рахівського ДНЗ №3 з найбільш впізнаваними тваринами Закарпаття.

5 червня у Музеї екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах проведено День відкритих дверей, приурочений до Всесвітнього дня навколишнього середовища. Екскурсію проводили учасники Клубу «Юні лісові рейнджери», учні Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1.

Також до Всесвітнього дня навколишнього середовища проведено ряд заходів:

-5 червня науковий співробітник ботанічної лабораторії КБЗ Козурак А.В. розповідала учасникам Клубу «Юні лісові рейнджери», Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1 про різновид флори КБЗ;

- 6-го червня проведено заняття на якому фахівець зоологічної лабораторії, к. б. н. Годованець Б.Й. ознайомив учнів Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №3 з птаством КБЗ;

- 6-го червня, науковий співробітник зоологічної лабораторії Покин'ючерда В.В. ознайомила учнів 5,6,7-их класів Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 з земноводними і плазунами акватераріуму Музею екології гір;

- 7-го червня вивчали метеликів та жуків з учнями 3-їх, 5-їх і 7-їх класів Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст. Навчання проводив науковий співробітник зоологічної лабораторії Ляшенко Є.К.;

- 8-го червня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи» проведено екскурсію та знайомство зі зникаючими видами фауни КБЗ для учасників мовного табору, учнів Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст.;

-11-го червня науковий співробітник лісознавчої лабораторії Глеб Р. провів екскурсію на центральній садибі заповідника для учасників Клубу «Юні лісові рейнджери» - Рахів.

5-го липня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проведено екозахід спільно з учасницями Діловецького шкільного лісництва під керівництвом педагога Мендрешора О.І., приурочений до відзначення Дня працівника природно-заповідної справи в Україні. Працівники екоосвіти Карпатського біосферного заповідника провели для молодих незаміжніх дівчат майстер-клас, на якому юні майстрині вишивали мішечки з тканини для вишивки – своєрідні «обереги», прикрашені орнаментами і наповнені запашними травами.

13-16 липня був проведений еколого-туристичний патріотичний вишкіл «Полонинське літо», організаторами якого виступили Карпатський біосферний заповідник, Рахівська міська рада та туристичний клуб «FUNROUTE». Учасниками акції стали 15 учнів 5-10 класів загальноосвітніх шкіл м. Рахова, більшість з яких – члени туристичного гуртка. Локацією для проведення вишколу було обрано інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» КБЗ, що знаходиться в ур. Перемичка, підніжжі найвищої вершини Українських Карпат - г. Говерли, Черногірський масив КБЗ. Для повноцінного функціонування табору було закуплено необхідне спорядження – казан та триногу для приготування їжі в польових умовах. Також для учасників табору були виготовлені фірмові блейзери з логотипом заповідника та емблемою табору «Полонинське літо».

29 серпня в приміщенні Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1 відбувся семінар з вчителями біології, географії та методистами відділу освіти, молоді та спорту Рахівської РДА на тему: «Проблеми формування екологічної складової свідомості учнів та їх професійної орієнтації для забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника. Карпатський біосферний заповідник та збереження біорізноманіття в регіоні».

В рамках відзначення пан'європейської акції «Дні Європейської спадщини» 23 вересня проводилися Дні відкритих дверей в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника. Безкоштовні екскурсії екоцентром проводили учасники Діловецького шкільного лісництва під керівництвом педагога-організатора Мендрешора О.І. Впродовж перших двох тижнів вересня для юних екскурсіводів проводилася серія занять з метою вивчення матеріалу екскурсій, вивчення структури експозиції візит-центру, вироблення навичок проведення екскурсій. Крім екскурсійної діяльності учениці 8-9 класів взяли участь в майстер-класі з виготовлення сувенірних топіаріїв з природних матеріалів – жолудів, каштанів, шишок та горіхів. Крім цього, працівники екоосвіти КБЗ провели екозаняття з учнями 2-3 кл. Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. В центрі уваги виступали букові праліси заповідника, які входять до складу об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи».

27 вересня проведено заняття з учнями 2-3 класів Костилівської ЗОШ І-ІІІ ст. В центрі уваги виступили букові праліси КБЗ, які входять до об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси та давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». Екоосвітняни пояснили дітям у чому полягає різниця між лісами (природними, штучними) та пралісами. У презентації показали як виглядає бук лісовий, розповіли про його будову, форму листків та інші

особливості. Також в ході заняття учні відгадували загадки про лісових мешканців. А наприкінці заходу юні природолюби отримали творче завдання – на листку ватмана створювали свій ліс з природних матеріалів.

У жовтні місяці працівники відділу екоосвіти провели екологічні уроки до відзначення Всесвітнього дня тварин. Цьогоріч до акції долучились учні Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №4 під керівництвом Маріонда Г.П., спільно з якими проведено екологічний урок. Допитливі та розумні шестикласники відгадували тематичний кросворд, з цікавістю розглядали світлини як широко відомих, так і, певною мірою, загадкових жителів Карпатських лісів – представників фауни Карпатської гірської системи.

До відзначення Всесвітнього дня тварин долучились школярі Богданської загальноосвітньої школи. На уроці вчительки географії Брана Г.В. екоосвітяни КБЗ провели з учнями 5-х класів екологічні ігри. Діти познайомились з настільною грою «Подорожуй Карпатами» розробки відділу екоосвіти, яка дуже зацікавила юних мандрівників. Хлопці та дівчата зіграли в еколотерею «Відгадай, хто я?» з «секретним» мішечком та вивчали карту масивів заповідника.

18 жовтня працівники відділу екоосвіти відвідали Вільховатську ЗОШ І ст., де провели з учнями 3-го класу екологічне заняття. Разом з дітьми знаходили відмінності між різними видами дерев, повторили правила поведінки на природі та виготовили осінні аплікації. Із задалегідь зібраних природних матеріалів, малеча створювала невеличкі картинки. При цьому були використані плоди та інші заготовки: кольорове листя, горіхи, жолуді, шишки, каштани, гілки дерев, сухі трави тощо. На завершення уроку школярі зіграли в цікаву гру: кожен намагався уявити себе у ролі лісового звіряти, імітуючи звуки та відтворюючи притаманні йому рухи. Допомагала у цьому класний керівник Тодер М.О.

У листопаді проведено комплекс заходів з дошкільнятами та дітьми різного шкільного віку з нагоди відзначення 50-річчя Карпатського заповідника.

14 листопада відбувся ековиховний захід в Костилівському ДНЗ. Спільно з вихователями дошкільного навчального закладу діткам проведено майстер-клас з виготовлення вітальної листівки до Дня створення заповідника. Залучено 25 вихованців дошкільного навчального закладу.

15 листопада в одній зі шкіл міста Рахова для учнів 8-го класу проведено ековиховну бесіду про діяльність Карпатського біосферного заповідника, важливість його природоохоронної ролі для Карпат та України та поширено низку інформаційних матеріалів видавництва заповідника.

Крім цього, учні 8-А класу Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2 взяли участь в творчому майстер-класі з виготовлення квітів осінніх хризантем. Для роботи дівчата використовували різні декоративні елементи: кольоровий гофрований папір, дизайнерський картон, шпагат, гарячий клей тощо. Готові паперові квіти стали окрасою для п'ятірки та нуля. А в кінцевому результаті вийшла барвиста об'ємна цифра 50.

16 листопада еколого-освітні заходи з нагоди півстолітнього ювілею Карпатського заповідника продовжились в Діловецькій загальноосвітній школі І-ІІІ ст. Для учнів 3-х класів працівники екоосвіти підготували цікаву розповідь про історію заповідника, його багату флору та фауну, а також про його важливу роль в збереженні природи.

Учні 6-х класів Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст. розгадували тематичний кросворд «Карпатський біосферний заповідник» на природоохоронну тему. Слід зазначити, що діти виявились досить обізнаними щодо установи КБЗ, чим ми приємно здивовані.

10 грудня, працівники Карпатського біосферного заповідника завітали до старшої групи рахівського дошкільного навчального закладу № 2. Екоосвітяни провели для вихованців садочку виховну бесіду та презентували цікавий мультфільм на тему «Зимуючі птахи нашої місцевості.»

Не обійшлося заняття і без творчої роботи. Спільно з вихователями закладу діткам проведено майстер-клас з виготовлення об'ємної аплікації «Снігур» - червоногрудої пташки з чорною шапочкою на голові, яка є окрасою нашої місцевості взимку.

Організація та участь у виставках, фестивалях, заходах, приурочених до етнографічних та культурно-історичних подій

13 травня у селі Костилівка відбувся 11 фестиваль "Берлибаський банош". Колектив Карпатського біосферного заповідника взяв активну участь у підготовці цього колоритного гуцульського свята. Чималих зусиль докладено до облаштування і поточного ремонту туристичного маршруту на скелю Довбуша. Здійснено ремонт стежки, влаштування поручнів, поновлення дорожовказів та інформаційних табличок. Ремонтно-будівельна дільниця працювала над ремонтом сцени і даху над нею. Працівники відділів рекреації та екоосвіти влаштували виставку на фестивалі. Профспілка подбала про гостинний стіл і банош – символ і обов'язкову страву гастрономічного фестивалю. Крім цього, працівник заповідника отримали нагороду за участь в конкурсі з приготування традиційної місцевої страви – баношу.

12 серпня у с. Кваси відбувся І-й Міжнародний фестиваль-ярмарок "Барви Карпатського ліжника", у проведенні якого взяв участь і колектив Карпатського біосферного заповідника. Працівники Кевелівського природоохоронного науково-дослідного відділення на чолі з директором установи, заслуженим природоохоронцем М.П. Рибакром крокували у святковій фестивальной ході. Колектив цього відділення дуже активно надавав допомогу місцевій владі у виконанні підготовчих робіт до зустрічі гостей: цього року перед Квасами стояла важлива місія - приймати делегації з різних куточків Карпатського регіону України та з-за кордону (зокрема учасниками фесту стали представники "Союзу українців Румунії"). Працівники заповідника виготовляли лавки для глядачів святкового концерту, облагороджували фестивальну площу, надавали допомогу у встановленні виставкових наметів, облаштуванні фотозони. Подбали кевелівці і про естетичний вигляд свого відділення, особливо вхідної арки, яка знаходиться прямо біля траси "Мукачево-Рогатин": відремонтували саму арку, оновили інформаційні стенди та їх конструкції, впорядкували туристичні маршрути і місця відпочинку, провели ремонтно-оздоблювальні роботи на контрольно-перепускному пункті "Васкул".

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

22 січня 2018 року, в румунському місті Бая Маре, в Повітовій раді повіту Марамуреш, на запрошення прімара прикордонної румунської комуни Бистра Васіле Дучука, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Ф.Гамор, взяв участь в консультативній зустрічі українських та румунських партнерів із підготовки пропозицій, для розробки спільних проєктів до Програм Європейського Союзу прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства «Румунія - Україна» та «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» 2014-2020. В робочій зустрічі взяли участь: виконавчий директор Департаменту розвитку та впровадження проєктів Повітової ради Клаудія Марія Бедан, начальник служби сприяння проєктам Департаменту розвитку та впровадження проєктів Повітової ради Оанна Кйоран, представник румунського відділення Всесвітнього Фонду природи (WWF) в Бая Маре Олександра Пушкаш, прімар комуни Бистра Васіле Дучук та громадський активіст Дмитро Коренюк. В рамках обговорення проєктних ідей, зокрема, проєктної пропозиції Повітової ради «Ефективне використання природних ресурсів для пом'якшення впливу кліматичних змін шляхом створення Центру транскордонного інноваційного розвитку у сфері охорони, збереження та сталого використання природної спадщини (CTDI)», нами запропоновано передбачити в цьому проєкті фінансування будівництва на базі Карпатського біосферного заповідника Міжнародного навчально-дослідного центру букових пралісів та сталого розвитку Карпат.

2 лютого, у Львові було підписано Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю між сторонами проєкту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні», завдяки цьому цільові природно-заповідні території зможуть безпосередньо отримати міжнародну допомогу, раніше виділену німецьким урядом у розмірі 14 млн. євро, а його реалізація здійснюватиметься протягом 6-ти років. Даний проєкт фінансується німецьким банком KfW та реалізується міжнародним консорціумом, який включає Дунайсько-Карпатську програму

Всесвітнього фонду природи (WWF) в Україні, Українське товариство охорони птахів (УТОП), Франкфуртське зоологічне товариство (ФРН) та німецьку консалтингову компанію АНТ GROUP AG.

Методичні наради

Значної уваги у звітному році було надано організації методичної роботи з установами та організаціями Рахівщини. Низка методичних нарад і зустрічей проведені в рамках реалізації Програми соціально-економічного розвитку Рахівського району.

29 серпня в приміщенні Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1 відбувся семінар з вчителями біології, географії та методистами відділу освіти, молоді та спорту Рахівської РДА на тему: «Проблеми формування екологічної складової свідомості учнів та їх професійної орієнтації для забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника. Карпатський біосферний заповідник та збереження біорізноманіття в регіоні».

04.09.2018 року в рамках проведеного Рахівською центральною районною бібліотекою семінару бібліотечних працівників району на тему: «Сучасні аспекти діяльності бібліотек на допомогу екологічному вихованню населення» доповідав на тему: «Проблеми формування екологічної складової свідомості, створення економічних механізмів її збереження в матеріальній та нематеріальній культурі членів територіальних громад. Роль Карпатського біосферного заповідника у сталому розвитку територіальних громад».

Діяльність координаційної ради заповідника

Впродовж року відбулося одне зібрання Координаційної ради заповідника.

9 листопада відбулося виїзне засідання Координаційної ради Карпатського біосферного заповідника. Участь у зібранні взяли представники державних адміністрацій, органів влади і місцевого самоврядування, державних лісогосподарських підприємств, громадських організацій Тячівського і Рахівського районів. З основною доповіддю про становлення, здобутки і перспективи Карпатського біосферного заповідника виступив його директор, заслужений природоохоронець України Микола Рибак. Зокрема, мова йшла про діяльність заповідника щодо виконання основних завдань, передбачених чинним законодавством та міжнародними угодами. А також розглянуто ключові напрямки роботи установи у відповідності до Проекту організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів та об'єктів.

З інформацією про основні результати міжнародної діяльності виступив секретар Координаційної ради В. Покин'ючерета, яку рішенням зібрання взято до уваги. Під час обговорення даного питання було запропоновано адміністрації заповідника підготувати звернення до впроваджувальної організації українсько-німецького проекту “Підтримка природно-заповідних територій в Україні” щодо прискорення проекту, зокрема в частині підтримки місцевих територіальних громад. Присутні заслухали доповідь Про Меморандум щодо співпраці в збереженні і невиснажливому використанні природних комплексів КБЗ, як частини транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО “Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи” та реалізацію концепції сталого розвитку на прилеглих до нього територіях.

Круглі столи і конференції

8 лютого 2018 року, в м. Київ, в Міністерстві закордонних справ України, пройшло ХХІІІ засідання Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, на якому серед багатьох інших актуальних питань, заслухано також підсумки проведення, під патронатом Нацкомісії України у справах ЮНЕСКО, міжнародної науково-практичної конференції із нагоди 10-річчя включення букових пралісів Карпат до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та питання відзначення 50-річчя створення Карпатського заповідника. На засіданні Нацкомісії, загалом заслухано звіт про діяльність Нацкомісії України в 2017 році, зокрема заходів, що проводились під її патронатом, підсумки роботи України у керівних органах ЮНЕСКО – 39-

й сесії Генеральної конференції та 202-й сесії Виконавчої ради, Пріоритети роботи Нацкомісії на 2018 рік, виконання Україною рішень 41-сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, щодо розширення українсько-словацько-німецького об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» та інші. З доповідями виступили керівники секторів Нацкомісії: у справах культури та культурної спадщини - перший заступник міністра культури України С.Фоменко; сектору освіти – перший заступник міністра освіти та науки України В.Ковтунець; сектору молодіжної політики, фізичної культури та спорту – заступник міністра молоді і спорту України – М.Мовчан; сектору науки – віце-президент Національної академії наук України, академік А.Загородній, голова координаційної ради кафедр ЮНЕСКО в Україні Ю.Сватко та координатор асоційованих шкіл ЮНЕСКО М.Глоба. Директор департаменту екомережі та природно-заповідного фонду Мінприроди України В.Клід, детально зупинився на роботі сектору природничих наук та природної спадщини, участі України в підготовці номінації із формування транснаціонального об'єкту спадщини «Букові праліси та давні ліси Карпат й інших регіонів Європи».

На прохання Голови Нацкомісії, заступника міністра закордонних справ України С.Кислиці, велика увага на засіданні Нацкомісії, приділена проблемам захисту культурної спадщини в умовах війни в Україні. В цьому контексті, зокрема, з великим занепокоєнням, Голова Меджлісу кримськотатарського народу, народний депутат України Р.Чубаров, говорив про трагічну долю ханського палацу в Криму. Виступаючи в обговоренні доповідей, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Ф.Гамор зупинився на підсумках проведеної у вересні 2017 року, в місті Рахові, на базі Карпатського біосферного заповідника, під патронатом Нацкомісії України у справах ЮНЕСКО та за розпорядженням Голови Закарпатської облдержадміністрації, міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя занесення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

20 березня 2017 року в Ужгороді, в залі засідань наукової ради Ужгородського національного університету, пройшло засідання «круглого столу» на тему «Реалізація інвестиційного туристично-рекреаційного комплексу «Свидовець» в умовах сталого розвитку сільських територій». Організаторами цього поважного та актуального зібрання виступили: громадська організація «Закарпатська асоціація зеленого сільського туризму», громадська рада при Закарпатській обласній державній адміністрації у співпраці з громадською організацією «Інститут регіонального природокористування» та науковими підрозділами Ужгородського національного університету (науково-дослідний інститут «Інститут державного управління та регіонального розвитку», кафедри: землевпорядкування та кадастру; лісівництва; фізичної географії та раціонального природокористування). Організаторами цього актуального зібрання виступили: громадська організація «Закарпатська асоціація зеленого сільського туризму», громадська рада при Закарпатській обласній державній адміністрації у співпраці з громадською організацією «Інститут регіонального природокористування» та науковими підрозділами Ужгородського національного університету (науково-дослідний інститут «Інститут державного управління та регіонального розвитку», кафедри: землевпорядкування та кадастру; лісівництва; фізичної географії та раціонального природокористування). Крім громадських активістів та науковців в роботі «круглого столу» взяла участь велика група представників органів влади та місцевого самоврядування й засобів масової інформації. Серед учасників зібрання були голова Рахівської районної державної адміністрації П.Басараба, заступник голови Тячівської районної державної адміністрації В.Погар, начальник Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства В.Мурга, директор Ясінького лісомисливського господарства В.Теличук тощо. Презентацію інвестиційного проекту зробив його

координатор від Закарпатської обласної державної адміністрації Ю.Добровольський. На форумі вперше, публічно продемонстровано детальну карту розміщення запроектованого курорту «Свидовець» та його загальну характеристику. Виступаючи на зібранні заступник директора Карпатського біосферного заповідника, доктор біологічних наук, Ф.Гамор, привернув увагу до деяких викликів, які пов'язані із спорудженням цього об'єкту. Серед них, насамперед є той факт, що Закарпатський окружний адміністративний суд 18 січня 2018 року, ухвалив рішення щодо визнання протиправними та скасував розпорядження Рахівської та Тячівської районних державних адміністрацій, стосовно затвердження детальних планів територій під будівництво туристично - рекреаційного комплексу «Свидовець».

18-19 квітня 2018 року в Ужгороді пройшла III міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення обліку, контролю та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів в світовій економіці», яка організована Ужгородським національним університетом, спільно із 14 науковими установами з України, Білорусі, Молдови, Литви, Польщі та Словаччини. За участі великої групи вітчизняних та зарубіжних фахівців, розглянуто комплекс актуальних проблем регіональної економіки, бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту, контролю та оподаткування і звітності в сучасних умовах інтеграційних процесів в світовій економіці.

22-23 травня 2018 року в м. Києві, відбулися урочисті заходи «Карпати – зв'язок для європейської інтеграції та стійкого регіонального розвитку» з відзначення 15-річчя підписання Карпатської Конвенції «Про охорону та сталий розвиток Карпат» в Кабінеті Міністрів України. В приміщенні Національної академії наук України відбувся міжнародний семінар з нагоди відзначення 15-річчя підписання цієї конвенції. 22 травня у Клубі Кабінету Міністрів України в засіданні взяли участь представники посольств країн-учасниць (Чехії, Угорщини, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини), органів влади й місцевого самоврядування, наукових установ, міжнародних інституцій та громадських організацій. Серед учасників були керівники Карпатського біосферного заповідника, а також національних природних парків «Синевир», «Зачарований край» та відповідальні працівники Закарпатської обласної державної адміністрації. На даному засіданні Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак, наголосив, що «Розробка Конвенції відбувалася з ініціативи України. Тільки виконання статей документа на довгі роки так і не стало пріоритетом для Мінприроди. Йдеться і про сталий розвиток Карпат, і збереження лісів, і зокрема, про розвиток сталого туризму. Всі ці речі передбачені протоколами Конвенції». 23 травня в приміщенні Президії Академії наук України, за участі міжнародних експертів, представників іноземних науково-дослідних організацій, українських органів місцевої влади, наукових установ, заповідників та національних природних парків, пройшов міжнародний семінар «Природоохоронні території – рушій регіонального розвитку гірських територій України».

4 червня в Закарпатській ОДА відбулося засідання за круглим столом на тему «Роль Карпатського біосферного заповідника та інших природоохоронних територій в збереженні природних й культурних цінностей та реалізації стратегії сталого розвитку на Закарпатті». Участь у засіданні взяли керівники краю – В.Мікулін та П.Грицик, заступник директора Карпатського біосферного заповідника Ф.Гамор, голова Українського товариства охорони природи В.Шевчук, природоохоронці, науковці та громадськість. Цього ж дня природоохоронці провели брифінг для представників засобів масової інформації. В атріумі Закарпатської ОДА з нагоди ювілею розгорнуто фотовиставку «Карпатський заповідник – 50 років на сторожі природи Карпат». На експозиції представлено близько 40 світлин, які демонструють рослинний та тваринний світ Карпат, а також красу національних заповідних фондів на території Закарпаття.

27 липня 2018 року у м. Яремче, що на Івано-Франківщині, в рамках XXV Міжнародного Гуцульського фестивалю, пройшла науково-практична конференція «Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації». Конференція пройшла на базі Карпатського національного природного парку. Її співorganizаторами виступили: Яремчанська міська рада, Асоціація органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини та Всеукраїнське товариство «Гуцульщина». У роботі форуму взяла участь велика група науковців, представників органів місцевого самоврядування, природоохоронних установ, культурно-освітніх інституцій та громадськості з різних регіонів України. На пленарних та секційних засіданнях, у 30 доповідях та повідомленнях, заслухано та обговорено, широке коло проблем збереження природної, історико-культурної спадщини та сталого розвитку Гуцульщини, як унікальної перлини не тільки України але й європейської цивілізації.

Карпатський біосферний заповідник, як співorganizатор, прийняв участь у XII міжнародній науковій конференції «Синантропізація рослинного покриву», що пройшла 20-21 вересня 2018 року у м. Ужгород і м. Берегово. Учасниками були понад 60 спеціалістів з України, Словаччини, Угорщини, Польщі та Білорусі. Серед учасників були представники Ужгородського національного університету, Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці, Національного природного парку «Синевир», Ужанського національного природного парку тощо. Тема конференції є актуальною в сучасний період, адже проблема проникнення в місцеву флору видів, які занесені в результаті людської діяльності є надзвичайно гострою. Деякі види, що часто культивуються, у майбутньому створюють проблеми для довкілля. З доповіддю «Роль Карпатського біосферного заповідника у збереженні гірської флори і рослинності» виступив завідувач ботанічної лабораторії Карпатського біосферного заповідника М.І. Волощук.

22-25 жовтня 2018 року у Рахові, з нагоди відзначення 50-річчя організації Карпатського біосферного заповідника, на міжнародній науково-практичній конференції, за участі науковців та природоохоронців з України, Німеччини, Швейцарії, Великобританії, Австрії, Словаччини та Угорщини, широко обговорено проблеми збереження гірських екосистем та сталого використання біологічних ресурсів Карпат. В роботі конференції взяло участь понад 120 представників науково-дослідних та вищих навчальних закладів, природоохоронних установ, органів влади та громадськості з України, Німеччини, Швейцарії, Великобританії, Австрії, Словаччини та Угорщини. На пленарних та секційних засіданнях заслухано біля двадцяти доповідей та повідомлень. А у Івано-Франківському видавництві НАІР, випущено збірник матеріалів конференції, в якому на 566 сторінках опубліковано 86 статей. Широке коло питань щодо збереження гірських екосистем та сталого використання біологічних ресурсів в Карпатах, досліджень та моніторингу біотичного й абіотичного середовища, ролі Карпатського біосферного заповідника та інших установ природно-заповідного фонду у вивченні, збереженні природно-ресурсного потенціалу та впровадженні концепції сталого розвитку, ішлося у доповідях: директора Карпатського біосферного заповідника М.Рибака («Карпатський заповідник – крізь призму п'яти десятиріч»), професора німецького університету сталого розвитку із м. Еберсвальде П'єра Ібіша («Карпатський біосферний заповідник – рушійна сила транскордонного співробітництва у сфері охорони природи в Центрі Європи»), керівника підрозділу Швейцарського федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень (WSL) із міста Бірменсдорф доктора Петера Бранга («Праліси Угольсько-Широколужанського масиву в умовах кліматичних змін – куди спрямований цей рух?»),

наукових співробітників Карпатського біосферного заповідника В.Покиньчереда та Ю. Беркели («Основні підсумки міжнародної співпраці Карпатського біосферного заповідника») й М.Кабаля та Д.Сухарюка («Дослідження лісових екосистем Карпатського біосферного заповідника – історія, здобутки та перспективи»), словацького професора, доктора наук Івана Волощука («Історичні аспекти декларації Татранського національного парку (Словаччина) та його управління»), співробітниці Департаменту екологічної мережі та природно-заповідного фонду Мінприроди України Г.Ковбаснюк («Аналіз ефективності Конвенції про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини, як міжнародного договору»), професора Великобританського коледжу університету Рітл Петера Гобсона («Сталі рішення в динамічних ландшафтах вимагають стратегій, що базуються на екосистемних підходах»), доктора сільсько-господарських наук із Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва імені П.С.Пастернака Ю.Шпарика («Сучасні проблеми гірських лісів Українських Карпат») тощо.

3 листопада 2018 року в м. Тячеві відбувся науковий семінар на тему «Антропогенна трансформація дубових лісів Закарпаття та збереження старовікових дібров». Обговорення екологічних проблем краю відбувалось на високому науковому рівні.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. Адреса в інтернет-мережі <http://cbr.nature.org.ua>. Веб-сторінка містить розділи: [Новини \(архів\)](#) [Адміністрація](#) [Карта](#) [Основна інформація](#) [Науковий відділ](#) [Охорона території](#) [Функціональне зонування](#) [Флора](#) [Фауна](#) [Екотуризм](#) [Видання і публікації](#) [Відео](#) [Музей](#) [Геологія](#) та [геоморфологія](#) [Природні оселища](#) [Пам'ятки культури](#) [Екоосвіта](#) [Фотогалерея](#) [3D](#) [Домашні сторінки](#) [Лінки](#)

На порталі регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та ін. Однак, веб-портал потребує інформаційного, дизайнерського та функціонального оновлення.

У мережі Фейсбук створені три сторінки: Карпатський біосферний заповідник, Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника та Дослідний розсадник декоративних культур. На цих сторінках регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото краєвидів, окремих видів флори та фауни тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

На початку року були надруковані флаєри для еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

Оновлено і перевидано буклет «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» тиражем три тисячі примірників.

В рамках відзначення 50-річного ювілею установи видано серію буклетів про природні та культурні цінності заповідника, зокрема «Флора КБЗ», «Тваринний світ КБЗ», «Озера КБЗ» загальним тиражем шість тисяч примірників. Також виготовлено поштові листівки (поштівки) в асортименті (8 видів) загальним тиражем шістнадцять тисяч примірників та календар настільний перекидний тиражем 500 штук.

Протягом року було замінено великоформатні стенди в Кевелівському природоохоронному науково-дослідному відділенні та інформаційний стенд в ПНДВ «Долина нарцисів» ім. професора В.І. Комендаря.

Також до друку підготовлені видання для дітей – пазли «Долина нарцисів», ребуси і кросворди різноманітних природничих та природоохоронних спрямувань.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 6 номерів, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т.ч., шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2017 р.). В рамках відзначення 50-річчя установи було видано ювілейний номер. Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2018 рік.

Вже третій рік поспіль видається науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат». Готується до друку черговий номер.

З нагоди включення нових територій букових пралісів та старовікових букових лісів до складу Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО виготовлено 2 банери з логотипом заповідника. Придбано 4 конструкцій для Х-банерів.

Для Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 50-річчя установи були видані 7 банерів, 2 емблеми, 200 еко-сумок, 200 кулькових ручок та 200 блокнотів з логотипом заповідника. Для цього були залучені спонсорські кошти.

З метою реклами та приваблення відвідувачів в центрі міста встановлено рекламний банер «Музею екології гір» та з нагоди 50-річчя установи замінено білборд (на автошляху Мукачєво-Рогатин).

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	50	Колектив КБЗ
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Тоніс», «Рада», «24», UA-TV, обласні Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо», РТК-Хуст)	23	Рибак М.П., Гамор Ф.Д., Кальба І.В., Навроцький О.В., Бабич О.І., Шемота В.М., Вербіцький В.В., Бундзяк В.В., Морочило В.П.
Електронні ЗМІ	Близько 200	Відділ ЕОВР, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	2	Бабич О.І., Ігнатко О.Ю.
Соціальні мережі	регулярно	Відділ ЕОВР, відділ рекреації, ботанічна лабораторія

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

1. «Всеукраїнській екологічній лізі виповнилося 20 років» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 1-2 від 6 січня 2018р.;
2. «Примножуючи природну спадщину» – Микола Деревичко, «Природа і суспільство» № 1 від 12 січня 2018 р.;
3. Монографія про історію Всесвітньої спадщини «Букові праліси Карпат» – Іван Волошук, «Зоря Рахівщини» № 3-4 від 13 січня 2018 р.;
4. «Діяльність КБЗ: коротко про зроблене в 2017-му році та завдання на 2018-ий рік» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» № 5-6 від 20 січня 2018 р.;

5. «У Румунії говорили про можливість будівництва на Закарпатті міжнародного центру букових пралісів та сталого розвитку Карпат»– Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 7-8 від 27 січня 2018 р.;
6. «У Рахові вручено сертифікати Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» – Вікторія Бундзяк, «Зоря Рахівщини» № 9-10 від 3 лютого 2018 р.;
7. «Питання щодо відзначення 50-річчя Карпатського біосферного заповідника розглянуто на засіданні Нацкомісії у справах ЮНЕСКО» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 13-14 від 17 лютого 2018 р.;
8. «КБЗ долучився до акції «Подаруй бібліотеці книгу» – Богдана Москалюк, «Зоря Рахівщини» № 17-18 від 3 березня 2018 р.;
9. «Чи буде використано шанс для створення у Рахові Музею гуцульської культури?» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 19-20 від 10 березня 2018р.;
10. «Загалом підтримали необхідність спорудження туристично-рекреаційного комплексу «Свидовець» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 25-26 від 31 березня 2018 р.;
11. «Рахів знову годину був без світла» – Андріана Леле, «Зоря Рахівщини» № 23-24 від 31 березня 2018 р.;
12. «Для розробки та впровадження принципів та пріоритетів державної гірської політики» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 29-30 від 14 квітня 2018 р.;
13. Триває «Сезон тиші» для диких тварин – Адміністрація КБЗ, «Зоря Рахівщини» № 29-30 від 14 квітня 2018 р.;
14. «Іншого шляху, ніж досягти гармонії між людиною і природою, просто не існує» – Федір Гамор, «Голос України» №73 від 19 квітня 2018 р.;
15. «Міжнародний день землі відзначили екофестом» - Ігор Кальба, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 28 квітня 2018р.;
16. «Конструктивно обговорили питання ведення лісового господарства та утворення об'єктів природно-заповідного фонду» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 28 квітня 2018р.;
17. «Долина нарцисів масово розквітне до 9 травня» - Оксана Штефаньо, «Новини Закарпаття» № 32(4743) від 5 травня 2018р.;
18. «Про удосконалення еколого-економічних механізмів збереження та використання природних ресурсів, говорили на міжнародній конференції економістів в Ужгороді» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 42-43 від 26 травня 2018р.;
19. «Півстоліття на сторожі природи Карпат» - Василь Верховинець, «Голос України» № 104(6859) від 8 червня 2018р.;
20. «В Ужгороді відзначили 50-річчя заснування унікального Карпатського біосферного заповідника» - Прес-служба облради, «Зоря Рахівщини» № 46-47 (8562-8563) від 9 червня 2018р.;
21. «Карпатський біосферний заповідник відзначив 50-річчя», «Новини Закарпаття» № 42 від 9 червня 2018р.;
22. «Відзначено 15-ти річчя підписання карпатської конвенції» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 46-47 від 9 червня 2018р.;
23. «За сюжетом відомої байки «Лебідь, щука і рак»» - Михайло Юращук, «Зоря Рахівщини» № 50-51 від 21 червня 2018р.;
24. «Музей у Рахові: перший крок зроблено» - Анна Грапенюк, «Зоря Рахівщини» № 50-51 від 27 червня 2018р.;

25. «Про виконання природоохоронних заходів КБЗ на Рахівщині у 2017 році» - Із виступу директора КБЗ Миколи Рибак на сесії районної ради, «Зоря Рахівщини» № 54-55 від 7 липня 2018р.;
26. «Пожвавлення навколо роботи КБЗ і жодного рішення по установі» - Михайло Юрашук, «Зоря Рахівщини» № 54-55 від 7 липня 2018р.;
27. «Відкрите звернення конференції трудового колективу Карпатського біосферного заповідника до Мінприроди України, облдержадміністрації, органів місцевого самоврядування та громадськості» - адміністрація КБЗ, «Зоря Рахівщини» № 56-57 від 14 липня 2018р.;
28. «Вивчали можливості розвитку сільських територій навколо географічного значення» - «Зоря Рахівщини» № 60-61 від 28 липня 2018р.;
29. «Еколого-туристичний патріотичний вишкіл «Полонинське літо»» - Ігор Кальба, «Зоря Рахівщини» № 60-61 від 28 липня 2018р.;
30. «Розглянули питання запобігання порушень законодавства при відвідуванні території Карпатського біосферного заповідника» - «Карпатський об'єктив», «Зоря Рахівщини» № 60-61 від 28 липня 2018р.;
31. «Студентські практики в КБЗ» - Зоряна Липчак, «Зоря Рахівщини» № 62-63 від 4 серпня 2018р.;
32. «Обговорили проблеми збереження гірської природної та культурної спадщини» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» № 62-63 від 4 серпня 2018р.;
33. «Первинній профорганізації працівників Карпатського біосферного заповідника» - Павло Басараба, «Зоря Рахівщини» № 64-65 від 11 серпня 2018р.;
34. «Розглянули питання зонування території КБЗ та «Проекту організації і охорони природних комплексів»» - Алла Козурак, «Зоря Рахівщини» № 68-69 від 25 серпня 2018р.;
35. «Важливо, щоб кожен з нас сприяв стабілізації природного середовища» - Дмитро Сухарюк, «Зоря Рахівщини» № 70-71 від 1 вересня 2018р.;
36. «Лазещинці визнали роботу ПНДВ заповідника незадовільною» - Лазещинська сільська рада, «Зоря Рахівщини» № 76-77 від 22 вересня 2018р.;
37. «А між горами – люди» - Микола Пуговиця, «Природа і суспільство» № 21 від 5 жовтня 2018р.;
38. «Озеро Герешаска в небезпеці!» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини», № 80-81 від 6 жовтня 2018р.;
39. «Всесвітня природна спадщина Юнеско зближує територіальні громади України та Німеччини» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини», № 84-85 від 20 жовтня 2018р.;
40. «Карпатський біосферний заповідник – півстоліття на сторожі Карпат» (вл. інф.), «Зоря Рахівщини», № 86-87 від 20 жовтня 2018р.;
41. «Карпатському біосферному заповіднику виповнилося 50!» - інф. РДА, «Новини Закарпаття», № 81 від 30 жовтня 2018р.;
42. «Шановні працівники Карпатського біосферного заповідника!» - Микола Рибак, «Зоря Рахівщини», № 89-90 від 10 листопада 2018р.;
43. «Про роль заповідника у збереженні гірських екосистем і забезпеченні розумного природокористування» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини», № 89-90 від 10 листопада 2018 р.;
44. «Для працівників Карпатського біосферного заповідника тиждень розпочався жваво, адже 12 листопада природоохоронці відзначили півстолітній ювілей з дня створення установи» - (адміністрація), «Зоря Рахівщини», № 91-92 від 17 листопада 2018 р.;
45. «Мости єднання від Федора Гамора» - Олександр Масляник, «Зоря Рахівщини», № 93-94 від 24 листопада 2018р.;
46. «Великий трудовий стаж – багатий досвід, отримуй більше!!!» - Олексій Лембак, «Зоря Рахівщини», № 93-94 від 24 листопада 2018 р.;

47. «Про відзначення державними нагородами України з нагоди 27-ї річниці підтвердження всеукраїнським референдумом Акта проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року» - Рахівська районна адміністрація, «Зоря Рахівщини», № 97 від 5 грудня 2018 р.;
48. «Укрпошта» представила поштовий блок «Карпатський біосферний заповідник» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини», № 97 від 5 грудня 2018р.;
49. «У пошуках недозованої свободи» - Маріанна Шутко, «Новини Закарпаття», № 92 від 8 грудня 2018 р.;
50. «Проблеми сьогодення та перспективи розвитку об'єктів Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО в Україні» - Федір Гамор, «Зоря Рахівщини», № 100-101 від 15 грудня 2018 р.;

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо

З 21.01. по 26.01. та з 04.03. по 07.03. 2018р. директор установи пройшов курси підвищення кваліфікації у м. Київ, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління. Курси підвищення кваліфікації організовані Міністерством екології та природних ресурсів України та Державною екологічною Академією післядипломної освіти та управління. Після проходження навчального курсу керівники установ отримують Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого взірця.

Кабаль М.В. – начальник лабораторії лісознавства з 26.02. по 01.03. 2018р., взяв участь у тренінгу у м. Київ «Актуальні проблеми національних парків та шляхи їх вирішення: досвід взаємодії НПП «Голосіївський» та громадськості».

Романюк М.М. – провідний інженер відділу СДО з 28.05. по 12. 06.2018р. взяв участь в навчальній програмі Зустрічі Рейнджерів Дикої Природи Лісівничої Служби у м. Денвер (США), Управління Міжнародними Програмами Обміну Лісівничої Служби США. Тема: «Підготовка персоналу для роботи на територіях дикої природи та обмін досвідом між працівниками та волонтерами з інших країн, які працюють на природоохоронних територіях».

Кузьмінський Р.А. – заступник директора – головний природознавець з 07.10. по 12.10.2018р. та з 04.11. по 07.11.2018р., проходив курси підвищення кваліфікації керівних працівників установ ПЗФ у м. Київ, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління. Тема: «Екологія, заповідна справа та основи управління шляхом гармонійного поєднання аудиторної і самостійної роботи з підсумковим контролем знань».

Ковбаснюк Р.М. – начальник відділу ЮКЗ з 16.12. по 20.12.2018р., проходив курси підвищення кваліфікації працівників кадрової служби у м. Київ, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління.

Цього року працівники відділу екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника не брали участі в курсах підвищення кваліфікації.

У вищих навчальних закладах здобуває освіту п'ять працівників заповідника. Директор установи Рибак М.П. отримує другу вищу освіту у Національному транспортному університеті (м. Київ) за спеціальністю «Екологія». Білінкевич Василь Васильович студент 1-го курсу ОС магістр (заочна форма навчання) – Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій Тернопільського національного економічного університету. Юраш Василь Миколайович, студент 1-го курсу ДВНЗ Національний лісотехнічний університет України по спеціальності лісове садово-паркове господарство. Дуб Іван Іванович, студент 3-го курсу Національний університет водного господарства та природокористування по

спеціальності «Екологія». Моставлюк Олексій Степанович, студент II курсу Сторожинецького лісового коледжу за спеціальністю «Лісове господарство».

4.2. Організація та проведення в установі ПЗФ навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника

На центральній садибі Карпатського біосферного заповідника регулярно проводились робочі наради з керівниками природоохоронних науково-дослідних відділень, структурних підрозділів. Окрім поточних питань, на цих зібраннях обговорювався досвід керівників установи (директора, заступників) щодо участі в семінарах, нарадах при Мінприроди, голові Закарпатської ОДА та ін., доносились інформація щодо змін в природоохоронному законодавстві.

Потужним кроком щодо підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника, а також обміну досвідом з фахівцями інших територій природно-заповідного фонду, науково-дослідних установ та інститутів стало проведення 22-25 жовтня 2018 року у Рахові, з нагоди відзначення 50-річчя Карпатського біосферного заповідника, на Міжнародній науково-практичній конференції. В роботі конференції взяло участь понад 120 представників науково-дослідних та вищих навчальних закладів, природоохоронних установ, органів влади та громадськості з України, Німеччини, Швейцарії, Великобританії, Австрії, Словаччини та Угорщини, а також працівники наукових лабораторій, екопросвітники, фахівці відділу рекреації, керівники та їх заступники природоохоронних науково-дослідних відділень Карпатського біосферного заповідника.

Навчання з техніки безпеки та охорони праці, а також навчання з організації науково-дослідницької роботи на територіях природоохоронних науково-дослідних відділень заповідника проводиться щорічно відповідно до графіку, який затверджується керівником установи.

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

У травні місяці забезпечено організацію та проведення польової практики студентів – бакалаврів і магістрів – Університету сталого розвитку м. Еберсвальде (ФРН), коледжу м. Рітл (Великобританія), державного університету Молдови (м. Кишинів) та Національного лісотехнічного університету (м. Львів). Програма для 50 студентів проходила в межах Свидовецького та Угольсько-Широколужанського масивів КБЗ, а також у суміжних населених пунктах Рахівського району.

Студенти географічного факультету Ужгородського НУ (14-30.06., 39 студентів I курсу, кафедра фізичної географії та раціонального природокористування) виконували програму практики в Черногірському, Кузій-Трибушанському, Свидовецькому масивах заповідника. Для них організовано 8 лекційних занять та близько 12 практичних.

У липні комплексну 2-тижневу практику проходили студенти національного університету «Києво-Могилянська академія». Програма реалізовувалась в Кузій-Трибушанському, Угольському, Черногірському масивах. Щодня для студентів проводилися теоретичні (лекції) і практичні польові заняття. З ними систематично працювали фахівці і науковці заповідника – зоологи, ботаніки, лісознавці, працівники лабораторії екологічного моніторингу. 12 липня 6-годинне заняття проводили для студентів КМА екопроствіники установи. На ньому розглядалися форми і методи роботи з учнівською молоддю. Для розвитку практичних навичок проводилися екологічні ігри, круглий стіл з використанням своєрідних «дерев дій», під час якої дискутували щодо доцільності побудови нового мега-курорту на Свидовецькому хребті.

Цього року вперше проходили практику студенти Національного транспортного університету (кафедра екології та БЖД). Студенти Транспортного університету були поділені на дві групи і більша частина їхнього перебування проходила в двох

природоохоронних науково-дослідних відділеннях заповідника – Долині нарцисів ім. проф. В.Комендаря та Угольському ПНДВ (с. Мала Уголька). Під час 4-х денного перебування на центральній садибі заповідника дві студентські команди взяли участь в екологічному квесті, який проходив стежкою, що веде до мінерального джерела в урочищі Підділ, екоіграх тощо.

Науково-практичні заняття проводилися за темами: «Орнітофауна Українських Карпат: Визначення в природі; Поширення та висотний розподіл; Чисельність та охорона; Особливості екології; Методики обліку птахів та вивчення екології»; «Ентомофауна КБЗ: Видовий склад; Рідкісні види; Розведення в неволі»; «Основи лісівничих досліджень. Методики закладання постійних пробних площ»; «Ознайомлення з науковим гербарієм КБЗ. Збір, сушка і визначення фонових видів рослин», «Основи ГІС-технологій. Приклади використання ГІС у роботі Карпатського біосферного заповідника»; «Раритетні види флори КБЗ. Колекційна ділянка рідкісних видів рослин», «Основи гідрометеорологічних досліджень» Хіміко-аналітичні дослідження води» та ін. Практичні заняття були спрямовані на вивчення польових методів дослідження флори і фауни, закладання постійних пробних площ, досліджень лісових та високогірних екосистем, прокладання екотуристичних маршрутів на територіях природно-заповідного фонду та ін.

У літній період польову комплексну практику проходили студенти Чернівецького НУ ім. Ю.Федьковича, Тернопільського педагогічного університету ім. Я.Галана, Київського НУ ім. Шевченка, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка.

Виробничу практику на базі Карпатського біосферного заповідника впродовж року пройшли 4 студенти:

Шемота Роман Миколайович, студент III курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Факультет природничих наук по спеціальності «Лісове та садово-паркове господарство» з 29 січня по 09 лютого 2018 року.

Сег Галина Олексіївна, студентка IV курсу Сторожинецького лісового коледжу по спеціальності «Лісове господарство» з 21 травня по 19 червня 2018 року.

Ковбаснюк Ірина Павлівна, студентка VI курсу Національного лісотехнічного університету України по спеціальності «Екологія» з 27 серпня по 23 вересня 2018 року.

Страховський Михайло Михайлович, студент II курсу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Фізико-технічного університету по спеціальності комп'ютерна інженерія з 29 жовтня по 24 листопада 2018 року.

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

За пунктом 1 «Організація та проведення еколого-освітніх заходів». Заплановано і використано 8900 грн.

Сума 500 грн. була спрямована на проведення Районної учнівської конференції «Вода для майбутнього!». Закуплено блокноти та ручки.

На суму 800 грн. закуплені неонові браслети для проведення акції «Година Землі». Решта коштів (2200 грн.) було спрямовано на проведення еколого-освітніх заходів та акцій – переважно закуповувались матеріали для майстер-класів, творчих завдань.

У I кварталі проведено наступні еколого-освітні акції та заходи: «Різдвяна майстерня» та «Різдвяні відвідини»; Всесвітній день водно-болотних угідь, «Зимуючі птахи», «Збережемо первоцвіти», «Карпатський сніговик», Всесвітній день води та «Година Землі».

На II квартал було заплановано для проведення еколого-освітніх заходів 5400 грн. У т.ч. 1700 грн. спрямовано на організацію масштабного відзначення Міжнародного дня Землі (22 квітня). Цього року захід проведено спільно з Рахівською міською радою. У міському парку культури і відпочинку «Буркунт» відбувся юнацький фестиваль, учасниками якого стали близько 400 рахів'ян – школярі та дорослі мешканці міста. Кошти спрямовано на закупівлю

призів та грамот для шкільних команд, виготовлення декорацій. Інші організаційні витрати взяла на себе Рахівська міська рада та спонсори.

Для організації літнього екологічного табору «Полонинське літо» у високогір'ї Чорногірського масиву заповідника закуплено необхідне спорядження – казан та триногу для приготування їжі в польових умовах (використано 1292 грн.). Також для учасників виготовлені фірмові блейзери з логотипом заповідника та емблемою табору «Полонинське літо» (2408 грн.). У II кварталі використано 3700 грн, як і було заплановано.

У III кварталі було заплановано 1900 грн. Було прийнято рішення про переорієнтацію коштів на IV квартал для використання під час заходів, присвячених 50-річчю установи. Зокрема, проведено заходи з учнівською молоддю – пересувна фотовиставка, конкурс малюнків тощо.

За пунктом 2 «Видання екопросвітницької літератури»

На оплату видання періодичних видань заповідника газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» та журналу «Зелені Карпати» використано 86480 грн. Для заміни великоформатних стендів в Кевелівському природоохоронному науково-дослідному відділенні спрямовано 12200 грн. Для заміни інформаційного стенду в ПНДВ «Долина нарцисів» ім. професора В.І. Комендара використано 1480 грн.

На суму **17010** грн. виготовлено буклет «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» тиражем три тисячі примірників (5010 грн.) та поштові листівки (поштівки) в асортименті (8 видів) загальним тиражем шістнадцять тисяч примірників (12000 грн.). Також здано в друк три буклети «Флора КБЗ», «Тваринний світ КБЗ», «Озера КБЗ» загальним тиражем шість тисяч примірників, а також календар настільний перекидний тиражем 500 штук, оплата яких пройшла у IV кварталі на суму 16560 грн.

Для друку великоформатних стендів в Марамороському науково-дослідному відділенні спрямовано 11320 грн.

Загалом впродовж поточного року за даним пунктом використано **145050** грн.

За пунктом 7 «Створення та утримання екологічних стежок, маршрутів» було заплановано 7000 грн. зі спеціального фонду. Використано 2863 грн. для оформлення маршруту на вершину г. Близниця у Кевелівському ПНДВ.

Розділ 7 «Рекреаційні заходи»

За пунктом 9 «Інформаційне забезпечення». Було заплановано 1000 грн. Кошти використанні на друк 2-х банерів з нагоди включення нових територій букових пралісів та старовікових букових лісів до складу Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Урочистості відбулися у м. Рахові 25 січня поточного року.

Для проведення акцій «Карпатський сніговик», «Година Землі», Міжнародний день Землі та проведення екологічного табору «Полонинське літо» залучено кошти з бюджету Рахівської міської ради (загалом 18700 грн.), а також для популяризації Музею екології гір було надруковано біллборд.

В рамках відзначення 50-річчя установи було залучено спонсорські кошти від українсько-німецького проекту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні». Зокрема виготовлено: блокноти – 3840 грн., банер та емблеми, екосумки, ручки з логотипом установи – 24320 грн., програма та збірник конференції – 36760 грн.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-XII Про природно-заповідний фонд України, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на

2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об’єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2018 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника **523545** грн.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 01.12.2018 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	24309 + 45278 Білий потік
2.	Богдан-Петроське	52830
3.	Чорногірське	27845
4.	Угольське	2520
5.	Ширококолужанське	180
6.	Марамороське	695
7.	Кісвянське	2530
8.	Кевелівське	8865
9.	Рахів-Берлебаське	0
10.	Петрос-Говерлянське	143870
11.	«Долина нарцисів»	214623
	Загалом впродовж року	523545

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ Долина нарцисів ім. проф. В. Комендаря (далі Долина нарцисів), Петрос-Говерлянському, Богдан-Петроське (де проходить маршрут на г. Говерла) та Трибушанському ПНДВ.

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності при відвідуванні музеїв, еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

Плата встановлена за відвідування всіх центрів, однак, більшість з них відвідується групами школярів під час Днів відкритих дверей, студентами під час практик. «Музей нарцису» переважно відвідується в період цвітіння Долини нарцисів. У цей період окрема плата за екскурсію в «Музей нарцису» не збирається, а входить у вартість вхідного квитка до масиву. Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» знаходиться на території демонстраційного форелевого господарства і оплата його огляду також входить до вартості вхідного квитка до форелевого господарства. Відвідування інформаційно-туристичних центрів не мають значного економічного ефекту для життя установи.

Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів

Назва центру	Сума, грн.
Еколого-освітні центри	
Музей екології гір	75264
Центр Європи	939
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і

	зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Інформаційно-туристичні центри	
«Карпатська форель»	Плата входить у відвідування демонстраційного форелевого господарства і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
«Кевелів»	-
«Високогір'я Карпат»	-
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	-
Усього	76203

При цьому, надходження коштів, наприклад у Музеї екології гір, чітко відображають піки відвідувань. Період з травня по серпень традиційно є найбільш активним за туристичними відвідуваннями. У цей же період спостерігаються і найвищі фінансові показники діяльності Музею. Натомість туристичне міжсезоння (лютий-квітень і жовтень-грудень) характеризуються низькими показниками. Така ситуація пов'язана також із відсутністю системи опалення Музею, що не дозволяє активізувати екскурсійну та еколого-освітню діяльність на базі найпотужнішого еколого-освітнього осередку заповідника.

Надходження коштів від інших видів рекреаційно-туристичних послуг:

Послуга	Сума, грн.
За проживання в готельних та гостьових кімнатах на території КБЗ, у т.ч.:	19854
Долина нарцисів	2016
Центральна садиба заповідника	17838
Фотографування весільних обрядів на території центральної садиби заповідника	1400
Усього	41108

Від реалізації рекламно-видавничої продукції відвідувачам КБЗ надійшло 16940 грн., у т.ч. в Долині нарцисів 7144 грн., в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» - 9796 грн.

Надходження коштів за друковану продукцію в природоохоронних науково-дослідних відділеннях

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	-
2.	Богдан-Петроське	1285
3.	Чорногірське	28
4.	Угольське	-
5.	Широколужанське	-
6.	Марамороське	-
7.	Кісвянське	50
8.	Кевелівське	-
9.	Рахів-Берлебаське	-
10.	Петрос-Говерлянське	-
11.	«Долина нарцисів»	4073
	Загалом впродовж року	5436

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2018 рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Основними підрозділами, які організовують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ екологічної освітньо-виховної роботи та Музей екології гір, однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділу СДО та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання. Редакційно-видавничий підрозділ наукових та науково-популярних видань здійснює еколого-освітню роботу через видання та розповсюдження власних періодичних видань заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати» та регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника».

Основними фокусним групами при проведенні екологічної освітньо-виховної роботи були діти (вихованці дитячих садочків і школярі), студенти, місцеві громади, туристи.

Екологічна освітньо-виховна робота проводилася відповідно до Плану еколого-освітньої діяльності Карпатського біосферного заповідника на поточний рік. Більшість запланованих позицій виконана. Невиконаними лишилися у т. ч. такі позиції, які планувалося здійснювати в рамках відзначення 50-річчя установи. Деякі заходи переформатовувалися в іншу форму проведення. Відсутність фінансування не дозволила виконати: видання монографії до 50-річчя установи, випуск фільму про історію і діяльність Карпатського заповідника, оновлення експозицій Музею екології гір «Печера «Дружба», «Полонинське господарство», «Інтер'єр гуцульської хати», «Бокораші». Також виникли складнощі з виконанням позицій, які планувалося виконувати з установами-партнерами. Прикладом може слугувати фестиваль «Золотий нарцис», який впродовж багатьох років проводився у ПНДВ «Долина нарцисів» і організовувався спільно із Закарпатським обласним еколого-натуралістичним центром. Веломарафон «Стежками опришків-2018» у звичному форматі не відбувся у зв'язку із стихійним лихом, що сталося у м. Рахові напередодні.

Недоліком у роботі можна вважати відсутність поновлення інформаційних стендів, присвячених об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. У зв'язку із розширенням об'єкта інформація і картографічні матеріали втратили актуальність. У наступному році заплановано усунення цього недоліку.

Сильними сторонами у роботі можна вважати видавничі заходи. Зокрема, впродовж року видано 7 буклетів: «Флора КБЗ», «Тваринний світ КБЗ», «Озера КБЗ», «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах», «Географічний центр Європи», «Карпатський біосферний заповідник», «Чорногірськими пралісами на Говерлу». Вийшли друком 6 видів рекламних флаєрів, настільний перекидний календар на 2019 рік, 8 видів листівок загальним тиражем 18 тисяч примірників, 2 види кишенькових

календарів. Вчасно видавалася періодика установи: видано 6 номерів регіональної екологічної газети «Вісник КБЗ», підготовлено до друку черговий номер Всеукраїнського науково-популярного журналу «Зелені Карпати».

У рамках відзначення 50-річного ювілею установи виготовлено спеціально друковану та сувенірну продукцію: екосумки і ручки з логотипом ювілею установи, блокноти для учасників Міжнародної науково-практичної конференції, спецвипуск журналу «Зелені Карпати», підготовлена до друку брошура, в якій підведено підсумки 50-річної праці Карпатського заповідника. Для інформування широких кіл громадськості щодо поважного ювілею установи виготовлено 7 банерів, з яких 3 були розміщені на постійній основі в межах Рахівського району (1 біллборд, 2 зовнішні банери у географічному центрі Європи та біля траси Мукачєво-Рогатин).

В цілому еколого-освітня робота охоплювала всі найважливіші напрямки: співпраця зі ЗМІ, присутність в електронному просторі, виготовлення власної видавничої продукції, у т.ч. і періодики, робота з шкільною та студентською молоддю, проведення масових екологічних освітньо-виховних заходів, організація екологічних акцій, функціонування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів, співпраця з органами освіти, місцевої влади, працівниками культури. Проте, кожен з цих напрямків можна і слід розвивати з метою підвищення їх ефективності.

Загалом впродовж року проведено 44 екологічні акції, в яких взяли участь не менше 3-х тисяч школярів у Рахівському, Тячівському та Хустському районах Закарпаття. Проведено 15 суботників, в яких взяли участь всі працівники КБЗ і значна частина яких була спрямована на очищення берегів рік Тиси, Лужанки, Угольки, Кісьви та потоків, а також центральної садиби КБЗ. Прочитано 55 лекцій, проведено 36 екологічних уроків та занять, 24 майстер-класи та ін.

Для учнів середнього шкільного віку проведено 1 екологічну гру-квест, 2 промо-екскурсії в Долині нарцисів. Проведено понад 20 тематичних екскурсій (у т.ч. в період цвітіння білоцвіту весняного (березень) та нарцису вузьколистого (травень) в Долині нарцисів, в Угольських пралісах, високогір'я Чорногірського масиву та дендропарком). До Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведено масові еколого-освітні заходи День води, День флори, День ентомолога, День орнітолога, День земноводних та День лісу.

Проведені Дні відкритих дверей у Музеї екології гір, «Музеї нарцису», «Центрі Європи» та інформаційно-туристичних центрах, «Кевелів», «Форелеве господарство» та «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» до Всесвітнього дня музеїв, Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища, Дня працівника природно-заповідної справи, Всесвітнього дня туризму та Днів європейської спадщини.

Організовані заходи в рамках пан'європейської акції «Дні європейської спадщини». У ці дні еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 150 осіб, проведено промо-екскурсії в ЕОЦ «Центр Європи», які проводили учні Діловецької ЗОШ І-ІІІ ст.. Для них організовані «Курси юних екскурсоводів».

У підшефних загальноосвітніх школах оформлено 10 методичних куточків про заповідник. Виготовлено набори з 2 інформаційних стендів: «Карпатський біосферний заповідник» (тут також розміщена інформація про об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) та «Рідкісні види рослин і тварин Карпатського біосферного заповідника».

Забезпечено програму практик для майже 250 студентів з 7 вишів України. 13-й рік поспіль на території заповідника та у суміжних населених пунктах проходили практику 50 студентів німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде), коледжу м. Рітл (Великобританія). Цього року група іноземних студентів була доповнена Державним університетом Молдови.

Карпатський біосферний заповідник спільно з Костилівською СР виступив співорганізатором етнофестивалю “Берлибаський банош”, з Квасівською сільською радою – Міжнародного етнофестивалю «Барви Карпатського ліжника». Територіальним громадам надано допомогу в облаштуванні фестивальної площі, сцени, місць відпочинку тощо. Також працівниками заповідника було розгорнуто виставковий намет для представлення туристично-рекреаційного потенціалу установи.

Проведено одне засідання Координаційної ради – 9 листопада у м. Тячів.

Організовано і проведено одну методичну нараду: 29 серпня – з вчителями біології Рахівщини.

Еколого-освітні та інформаційно-туристичні центри впродовж року відвідало:

Музей екології гір – 5012 осіб,

Еколого-освітній центр «Центр Європи» – 912 осіб.

Інформаційно-туристичні центри відвідало 4553 особи.

Фототека впродовж року поповнилася щонайменше на 1 тисячу фото. Бібліотечний фонд поповнився на 20 примірників українських видань та 10 іноземних.

У друкованих ЗМІ районного, регіонального та всеукраїнського рівня видано 50 публікацій, вийшло 23 сюжети на телебаченні, 2 - радіо-інтерв'ю.

Регулярно поновлювався веб-сайт установи (62 публікації), сторінки у соціальній мережі Фейсбук (близько 160).

Заступник начальника відділу
екологічної освітньо-виховної роботи

Колачук І.Ю.